

ПОСІБНИК

МОДЕЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ
ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ОТГ
В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.

КОНСОЛІДОВАНИЙ ПІДХІД

МОДУЛЬ I

КОНЦЕПЦІЯ ЗДІЙСНЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ
В ОТГ ТА ОЦІНЮВАННЯ
ЇЇ СТАНУ

МОДУЛЬ II

МОДЕЛЬ
ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗПОДІЛУ
ТА ВИКОРИСТАННЯ
ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ
В ОТГ

МОДУЛЬ VI

МОДЕЛЬ
ВПРОВАДЖЕННЯ
ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНОГО
ПІДХОДУ В БЮДЖЕТНОМУ
ПРОЦЕСІ НА
МІСЦЕВОМУ РІВНІ

МОДУЛЬ III

МОДЕЛЬ
РЕЗУЛЬТАТИВНОЇ ДОХІДНОЇ
ПОЛІТИКИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ
ОБ'ЄДНАНОЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ
ГРОМАДИ

МОДУЛЬ IV

МОДЕЛЬ ЗАЛУЧЕННЯ
ДОДАТКОВИХ
ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ТА
ІНВЕСТИЦІЙ ДЛЯ
РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ
РОЗВИТКУ В ОТГ

МОДУЛЬ V

МОДЕЛЬ ПРОЗОРОЇ
ТА ПІДЗВІТНОЇ СИСТЕМИ
УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ
І КОМУНАЛЬНИМ
МАЙНОМ В ОТГ

Посібник підготовлено в межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Авторський колектив ГО «Бюро ґендерних стратегій і бюджетування»:

Наталія Васильєва, Тетяна Іваніна, Мирослава Дігтяр, Наталія Рябушенко, Наталія Свідерська, Наталія Дмитрук, Олександр Іваніна, Юлія Малько, Юлія Савельєва.

За загальною редакцією Наталії Васильєвої, докторки наук з державного управління, експертки з питань управління місцевими фінансами та бюджетом.

Рецензенти:

Тетяна Овчаренко, незалежна експертка-консультантка з питань місцевих бюджетів та децентралізації;
Світлана Футулуйчук, головна спеціалістка відділу фінансів охорони здоров'я, соціального забезпечення та програм соціального захисту управління фінансів місцевих органів влади та окремих галузей невиробничої сфери Департаменту фінансів Донецької обласної державної адміністрації, сертифікована тренерка з питань ґендерно орієнтованого бюджетування.

Думки, висловлені в цій публікації, належать авторам і не обов'язково відображають офіційну позицію Програми ООН із відновлення та розбудови миру або Європейського Союзу.

Програму ООН із відновлення та розбудови миру реалізують чотири агентства ООН: Програма розвитку ООН (ПРООН), Структура ООН з питань ґендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки), Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) і Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО).

Програму підтримують дванадцять міжнародних партнерів: Європейський Союз, Європейський інвестиційний банк, а також уряди Великої Британії, Данії, Канади, Нідерландів, Німеччини, Норвегії, Польщі, Швейцарії, Швеції та Японії.

РЕЦЕНЗІЇ

на Модуль VI «Модель впровадження ґендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі на місцевому рівні» практичного посібника «Моделювання ефективної фінансової діяльності органів місцевого самоврядування ОТГ в умовах децентралізації. Консолідований підхід»

Станом на сьогодні ґендерна рівність і забезпечення рівного доступу всіх верств мешканців громади до отримання послуг за публічні кошти є наскрізним питанням, яке впливає на всі місцеві політики, програми та заходи, що прийняті в ОТГ. Проте, практичні аспекти застосування ґендерно орієнтованого бюджетування і дотепер залишаються актуальними для більшості громад.

Цінність рецензованого модуля VI «Модель впровадження ґендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі на місцевому рівні» (далі – Модуль) полягає перш за все у можливості його практичного застосування всіма громадами незалежно від їх фінансового стану та чисельності населення.

Авторами Модуля зроблено акцент на тому, що ґендерно орієнтоване бюджетування охоплює повномасштабний процес – від аналізу до інтеграції ґендерних аспектів у всі етапи бюджетного процесу – та позитивно впливає на фінансову спроможність ОТГ, що вимагає врахування ґендерних підходів на всіх рівнях прийняття рішень під час розробки, затвердження та виконання стратегічних та оперативних цілей та документів, спрямованих на досягнення результатів.

Завдяки представленому в Моделі інструментарію учасники бюджетного процесу та особи, які приймають управлінські рішення, зможуть розробити та втілити власні ґендерні бюджетні ініціативи та реалізувати нормативні акти стосовно розвитку об'єднаної територіальної громади задля підвищення рівня добробуту кожного мешканця і кожної мешканки.

Рецензований Модуль може бути рекомендований до друку.

Т.В. Овчаренко, незалежна експертка-консультантка з питань місцевих бюджетів та децентралізації

Запровадження ґендерного підходу в бюджетний процес сприяє формуванню ґендерно орієнтованого бюджету, досягненню ґендерної рівності та соціальної справедливості в територіальній громаді. Інтеграція ґендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес повинна забезпечити підвищення ефективності та якості наданих державних послуг з урахуванням потреб соціальних груп, у тому числі за ґендерною ознакою, посилити підзвітність розпорядників бюджетних коштів і прозорість бюджету.

Автори модуля VI «Модель впровадження ґендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі на місцевому рівні» (далі – Модуль) здійснили помітний внесок до комплексного розгляду методики ґендерного бюджетування з метою допомогти представникам органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування інтегрувати ґендерний підхід до планування та впровадження місцевої політики та прийняття управлінських рішень.

Застосування наведених у Модулі інструментів дозволить ефективно розподіляти наявні ресурси, враховувати ґендерні аспекти на всіх рівнях прийняття рішень. Автори детально розглянули основні кроки проведення ґендерного бюджетного аналізу. Вдало наведені приклади формулювання ґендерночутливих мети, завдань і результативних показників бюджетних програм за окремими сферами значно допоможуть представникам органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування при формуванні паспортів бюджетних програм.

Рецензований Модуль охоплює широке коло питань, пов'язаних з інтеграцію ґендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес і може бути рекомендований до друку.

С. В. Футулуйчук, головна спеціалістка відділу фінансів охорони здоров'я, соціального забезпечення та програм соціального захисту управління фінансів місцевих органів влади та окремих галузей невиробничої сфери Департаменту фінансів Донецької обласної державної адміністрації, сертифікована тренерка з питань ґендерно орієнтованого бюджетування

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

БКУ	Бюджетний кодекс України
ГОБ	гендерно орієнтоване бюджетування
ДБУ	Державний бюджет України
КМУ	Кабінет Міністрів України
МФУ	Міністерство фінансів України
ОДА	обласна державна адміністрація
ОМС	органи місцевого самоврядування
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ОТГ	об'єднана територіальна громада
ПКУ	Податковий кодекс України
ПЦМ	програмно-цільовий метод
ЦСР	Цілі сталого розвитку

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
1. КОНЦЕПЦІЯ МОДЕЛІ.....	9
2. ЕТАПИ ТА ПРАКТИЧНІ КРОКИ, ЯКІ НЕОБХІДНО ЗДІЙСНИТИ ОРГАНАМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ.....	11
3. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ҐЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ	12
3.1. Питання ґендерної рівності та соціальної справедливості в процесі децентралізації	13
Міжнародне законодавство з питань ґендерної рівності	14
Національне законодавство з питань ґендерної рівності	16
Політика ґендерної рівності: фінансування питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на рівні громад.....	17
Передумови та механізми впровадження політики ґендерної рівності на рівні громад	18
3.2. Ґендерно орієнтоване бюджетування як інструмент досягнення ґендерної рівності та соціальної справедливості.....	20
Що таке ґендерне бюджетування?	21
Нормативно-правові засади впровадження ҐОБ в Україні.....	22
Зв'язок ґендерно орієнтованого бюджетування з реформою державних фінансів ..	25
Як працює ґендерне бюджетування?.....	27
4. ҐЕНДЕРНИЙ ПІДХІД У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ.....	30
4.1. Ґендерний підхід до роботи органів місцевого самоврядування	30
Ґендерний підхід для досягнення стратегічних цілей територіальної громади.....	32
Переваги застосування ґендерного підходу для громад.....	36
4.2. Ґендерний аналіз – основа для роботи з ҐОБ	36
Мета та завдання ґендерного аналізу	39
Як працює ґендерний аналіз?	39
Як і коли проводити ґендерний аналіз.....	41

4.3. Інтегрування гендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес	42
Здійснення огляду нормативно-правових актів та інших документів, які містять інформацію про гендерну рівність	43
Проведення гендерного аналізу бюджетної програми	43
Прийняття рішень за результатами гендерного аналізу бюджетних програм.	45
Моніторинг гендерночутливих бюджетних програм	47
4.4. Інструменти гендерного підходу	48
Гендерна статистика та гендерночутливі дані	48
Гендерні показники (індикатори)	50
Гендерний портрет (профіль) ОТГ (регіону)	51
Гендерний аналіз бенефіціарів	53
Оцінка гендерного впливу	55
Гендерний аудит	57
5. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ҐЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ.	60
5.1. Як і для чого проводити гендерний аналіз цільових груп і зацікавлених сторін	61
5.2. Проведення гендерного аналізу бюджетних програм: ідентифікація гендерних потреб, гендерних розривів.	63
5.3. Особливості складання гендерно орієнтованих бюджетних запитів і паспортів бюджетних програм	66
5.4. Рекомендації до розробки гендерночутливих результативних показників	68
ДОДАТКИ ДО МОДЕЛІ.	75

ВСТУП

Реформа з децентралізації влади поставила перед органами місцевого самоврядування виклики щодо створення умов для забезпечення рівних можливостей для всіх жителів. І це не випадково, адже будь-яка нерівність не лише спричиняє політичні, економічні, фінансові, соціальні та людські витрати, а й негативно позначається на розвитку територіальної громади. Тому соціально-економічний розвиток об'єднаних територіальних громад неможливо уявити без застосування гендерного підходу. Адже громада – це, передусім, жінки і чоловіки, які мають різні потреби, залежно від віку, стану здоров'я й інших чинників. Усе це формує їхні потреби в інфраструктурі, зайнятості, освіті, культурі, охороні здоров'я тощо. При цьому необхідно враховувати особливі потреби вразливих груп громадян, які мають високі ризики стресу та наражаються на значно вищий ризик бідності, що посилює соціальне розшарування у суспільстві. Для зменшення таких ризиків органи місцевого самоврядування мають застосовувати гендерний підхід у своїй діяльності, зокрема впроваджувати різні методи й інструменти, які сприяють ефективному залученню жінок і чоловіків до прийняття управлінських рішень на місцевому рівні.

Впровадження гендерного підходу (гендерного мейнстримінгу) у діяльність органів місцевого самоврядування є стратегічним завданням. Модель «Впровадження гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі на місцевому рівні» покликана сприяти формуванню концептуального бачення методики гендерного бюджетування та допомогти представникам органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування інтегрувати гендерний підхід до планування та впровадження місцевої політики та прийняття управлінських рішень.

Модель складається з трьох розділів і додатків, що включають деталізовані рекомендації у форматі: теорія – інструментарій – практика. У першому розділі увагу приділено концептуальним засадам застосування гендерно орієнтованого бюджетування в Україні. Другий розділ присвячений інструментарію здійснення гендерного інтегрування в бюджетний процес. У третьому розділі наведено практичні рекомендації щодо впровадження гендерно орієнтованого бюджетування в об'єднаних територіальних громадах.

Матеріали модуля розроблені експертами ГО «Бюро гендерних стратегій і бюджетування» на основі досвіду роботи в громадах із впровадження гендерно орієнтованого бюджетування. Покрокова модель підкріплена практичними рішеннями і розрахована на використання посадовими особами органів місцевого самоврядування та депутатами місцевих рад у своїй практичній діяльності. Матеріали модуля будуть також корисними представникам громадських і бізнес-організацій, науковцям та іншим зацікавленим особам, які долучаються до розробки та впровадження управлінських рішень на рівні об'єднаних територіальних громад.

Викладений матеріал має стати підґрунтям для посилення потенціалу об'єднаних територіальних громад у розбудові спроможної, ефективної, прозорої системи управління місцевими фінансами, орієнтованої на досягнення гендерної рівності та соціальної справедливості. Застосування запропонованих у посібнику інструментів на практиці дозволить скоригувати прогнози та програмні документи з урахуванням гендерних аспектів і досягти в результаті підвищення ефективності реалізації бюджетної політики та продуктивності в усіх сферах життєдіяльності громади.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

Ключові поняття та інформація

Приклади гендерних бюджетних ініціатив

Приклади з досвіду діяльності робочих груп з ГОБ, які консультують експерти ГО «Бюро гендерних стратегій і бюджетування»

КОНЦЕПЦІЯ МОДЕЛІ

Ця модель розроблена на основі «Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування ґендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі», затверджених наказом Міністерства фінансів України від 02.01.2019 р. № 1 і є логічною складовою практичного посібника «Моделювання ефективної фінансової діяльності органів місцевого самоврядування ОТГ в умовах децентралізації. Консолідований підхід».

Головна мета моделі – обґрунтувати доцільність застосування ґендерного підходу до процесів планування та бюджетування в об'єднаних територіальних громадах.

Для реального врахування інтересів, потреб і практичного досвіду жінок і чоловіків різних вікових і соціальних груп під час формування та реалізації місцевих політик необхідно здійснювати послідовні кроки, які наведені на *рис. 1*.

На практиці інтегрування ґендерного підходу в бюджетний процес означає:

- Інтегрування ґендерної складової в бюджети різних рівнів і в бюджетний процес на всіх його етапах;
- Процеси й інструменти, за допомогою яких враховуються ґендерні потреби жінок і чоловіків різних соціальних та вікових груп при розподілі ресурсів на всіх рівнях;
- Вид управлінської діяльності, який пов'язаний із розробкою та прийняттям бюджетів різних рівнів з метою досягнення ґендерної рівності.

Впровадження Моделі допоможе учасникам бюджетного процесу та особам, які приймають управлінські рішення враховувати питання ґендерної рівності під час складання, виконання, проведення моніторингу й оцінки стратегічних та оперативних документів, цільових і бюджетних програм і локальних проєктів у різних сферах.

Рис. 1. Кроки реалізації Моделі впровадження гендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес на місцевому рівні

ЕТАПИ ТА ПРАКТИЧНІ КРОКИ, ЯКІ НЕОБХІДНО ЗДІЙСНИТИ ОРГАНАМ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ

Впровадження ґендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес реалізується через використання низки ґендерночутливих інструментів і практик під час планування та виконання місцевих стратегій розвитку, програм соціально-економічного та культурного розвитку, цільових програм і бюджетів. Володіння таким інструментарієм – це сучасний виклик, насамперед, для надавачів послуг.

Тому для досягнення позитивних результатів інтегрування ґендерного підходу до процесу бюджетування на рівні ОТГ рекомендовано:

- **Підвищити** рівень кваліфікації посадової особи або підготувати окремого/окрему спеціаліста/спеціалістку з питань ґендерно орієнтованого бюджетування;
- **Координувати** зусилля всіх учасників бюджетного процесу щодо врахування ґендерних аспектів (специфічних соціальних, культурних, економічних, політичних та інших характеристик умов життя та потреб жінок і чоловіків) у бюджетних програмах;
- **Проводити** аналіз ефективності й результативності програмних заходів і бюджетних відрахувань та їх впливу на бенефіціарів – різних груп жінок і чоловіків; оцінку проміжних і заключних наслідків прийнятих рішень; на постійній основі моніторинг та обмін інформацією, на підставі чого вносити зміни в цілі, заходи, результативні показники та суми бюджетних асигнувань задля реального забезпечення ґендерної рівності та соціальної справедливості;
- **Підтримувати** постійний діалог і зворотній зв'язок із представниками бізнесу та громадськості для консолідації зусиль з вирішення нагальних суспільних проблем, забезпечуючи, водночас, прозорість і відповідальність реалізації політики в сфері місцевих фінансів.

Наданий Моделлю практичний інструментарій рекомендовано посадовим особам і спеціалістам органів місцевого самоврядування використовувати в процесі розробки та реалізації нормативно-правових актів щодо розвитку об'єднаної територіальної громади (ОТГ).

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ҐЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Впровадження принципів рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є однією з важливих умов сталого розвитку територій, досягнення позитивних змін у суспільстві, реалізації прав людини та самореалізації особистості, запорукою ефективного розв'язання наявних проблем, а також європейської інтеграції України та виконання міжнародних зобов'язань згідно з основними міжнародними договорами у сфері захисту прав людини, у т.ч. Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і Цілей сталого розвитку до 2030 року¹. Тому державна політика України у сфері місцевого самоврядування спирається на інтереси мешканців і мешканок територіальних громад. В основу такої політики закладено положення Європейської хартії місцевого самоврядування та найкращі світові стандарти суспільних відносин у цій сфері.

Розділ розроблений з метою допомогти органам місцевого самоврядування впровадити ключові принципи концепції ґендерної рівності та соціальної справедливості, а також ґендерно орієнтованого бюджетування в свою практичну діяльність. Матеріали розділу роз'яснюють норми міжнародного і вітчизняного права, що регулюють питання досягнення ґендерної рівності та соціальної справедливості, містять рекомендації щодо впровадження ґендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес на місцевому рівні.

¹ Концепція Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2017-%D1%80>

3.1

ПИТАННЯ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ В ПРОЦЕСІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Реформа децентралізації владних відносин зміщує увагу органів місцевого самоврядування – максимально наближеної до людей влади – до потреб конкретної особистості. Вона спрямована на вирішення нагальних проблем повсякденного життя мешканців і мешканок кожної територіальної громади та покращення сфери публічних послуг (освітніх, медичних, соціального захисту, житлово-комунальних, адміністративних, громадського транспорту, з працевлаштування, безпеки та інших).

Ґендер – соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості жінок і чоловіків у будь-яких сферах життєдіяльності: в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, розподілі сімейних ролей тощо.

Ґендерна рівність – рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства².

Рівні права жінок і чоловіків – відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі³.

Рівні можливості жінок і чоловіків – рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків⁴.

Упровадження принципів рівних прав і можливостей жінок і чоловіків забезпечує інтегрування у місцеві цільові і бюджетні програми питань *ґендерної рівності та соціальної справедливості*.

Включення питань досягнення ґендерної рівності та соціальної справедливості до місцевої політики вимагає від представників органів місцевого самоврядування володіння необхідними знаннями, зокрема розуміння ключових понять і вміння «бачити» ґендерні відмінності між жінками і чоловіками та виявляти ґендерні розриви, які проявляються в усіх сферах життя, включаючи політику, економіку, культуру тощо. Обов'язкове врахування потреб представників обох статей під час розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень дозволяє досягти конкретних результатів, які підлягають безперервному моніторингу, контролю й оцінюванню із застосуванням ґендерночутливих показників (індикаторів).

² Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

³ Там само

⁴ Там само

Соціальна справедливість – забезпечення гарантованих прав і можливостей для всіх членів суспільства користуватися рівною мірою благами та ресурсами, які надаються в територіальній громаді. Справедливість передбачає рівність як юридичну умову для життя людини у правовому суспільстві.

Питання гендерної рівності та соціальної справедливості є важливими з погляду взаємодії органів влади різних рівнів, бізнесу і громадськості. Активне залучення жінок і чоловіків дає їм відчуття, що їх знання і життєвий досвід корисні для розвитку громади. Створення дівчатам і хлопцям, жінкам і чоловікам, у т. ч. з числа вразливих груп, умов для участі у робочих, експертних, моніторингових та інших групах, а також забезпечення можливості впроваджувати свої ідеї через місцеві ініціативи й інші форми прямої демократії (про це йдеться в Модулі 5) у результаті позитивно позначиться на якості управлінських і бюджетних рішень, оскільки рішення, прийняті із залученням населення, є більш сталими.

Досягнення гендерної рівності полягає у захисті прав людини та забезпеченні верховенства права. Тому поряд з гендерною рівністю доцільно говорити про гендерну нерівність і дискримінацію, подолання яких є значним викликом для органів державної влади та місцевого самоврядування. Необхідно зазначити, що гендерна нерівність притаманна всім суспільствам, незалежно від політичного устрою та рівня соціально-економічного розвитку держави.

Дискримінація щодо жінок означає будь-яке розрізнення, виняток або обмеження за ознакою статі, спрямовані на ослаблення чи зведення нанівець визнання, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі⁵.

МІЖНАРОДНЕ ЗАКОНОДАВСТВО З ПИТАНЬ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

В основі державної політики забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків лежать загальновизнані міжнародні норми, які зафіксовані, зокрема, в Загальній декларації прав людини⁶, Конвенції ООН про політичні права жінок⁷, Конвенції ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок⁸ та інших документах.

⁵ Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207

⁶ Загальна декларація прав людини – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

⁷ Конвенція про політичні права жінок – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156

⁸ Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207

В європейській юридичній системі головним документом є Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (в Україні набула чинності в 1997 р.) та протоколи до неї. Важливі зобов'язання країн-членів ООН сформульовані в Резолюціях Ради Безпеки ООН, серед яких найбільш відомими є Резолюція 1325 «Жінки. Мир. Безпека» та Конвенція Ради Європи із запобігання насильства стосовно жінок та домашнього насильства та боротьбу з цими явищами (підписана Україною 11.11.2011 р.). Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) підкреслює важливість ґендерної рівності та сприяння розвитку дівчат і жінок.

Ґендерна рівність є необхідною умовою досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР), де особливу увагу зосереджено на вирішенні проблеми нерівності та заборони дискримінації за принципом «нікого не залишити осторонь». У Порядку денному у сфері розвитку до 2030 року⁹ і Національному плані дій «Цілі сталого розвитку України»¹⁰ передбачено зобов'язання забезпечити збільшення фінансування на усунення ґендерних розривів – різниці рівня участі, доступу, прав, винагород і пільг у будь-якій сфері між жінками та чоловіками¹¹. Порядок денний у сфері сталого розвитку 2030 визнає, що права людини відіграють ключову роль у розвитку, а ґендерна рівність є необхідною умовою досягнення Цілей сталого розвитку. Порядок денний використовує подвійний підхід для просування ґендерної рівності та розширення повноважень жінок і дівчат – ґендерна рівність та розширення повноважень жінок визначається як самостійна ціль – № 5, а також індикатори з ґендерної рівності включені до всіх інших цілей із зобов'язанням збирати дані, дезагреговані за статтю та віком. Забезпечення ґендерної рівності включено до 10 із 17 цілей, 25 з 86 завдань та 45 зі 183 індикаторів Національного плану дій «Цілі сталого розвитку України»¹².

Ратифікація Угоди про асоціацію з ЄС поставила перед Україною нові виклики, які насамперед стосуються питань:

- **зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей** – забезпечення ґендерної рівності у сфері зайнятості (збільшення кількості та покращення якості робочих місць з гідними умовами праці, залучення малозабезпечених осіб), освіти, охорони здоров'я та соціального захисту (покращення якості людського життя, скорочення бідності та посилення соціальної єдності) тощо;
- **прийняття рішень щодо надання публічних послуг і подолання всіх форм і проявів дискримінації** за ознакою статі, віку та ін., створення політичного підґрунтя та необхідних соціальних умов для найбільш повної реалізації здібностей жінок і чоловіків у всіх сферах професійного, громадського та особистого життя;
- **бюджетної і фіскальної політики** – впровадження середньострокового бюджетного планування та прогнозування, програмно-цільового і ґендерно орієнтованого підходів до бюджетного процесу, забезпечення ефективності та результативності виконання бюджетних програм, у т.ч. із застосуванням ґендерночутливих показників (індикаторів), вдосконалення податкової системи.

⁹ <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>

¹⁰ Цілі сталого розвитку в Україні - <http://sdg.org.ua/ua>

¹¹ PEFA gender module - <https://pefa.org/sites/default/files/news/files/PEFA-Gender-Module-Public-Consultation-clean.pdf>

¹² <http://www.un.org.ua/ua/nasha-robota/gender>

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО З ПИТАНЬ ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ

Українське законодавство містить доволі широкий перелік документів з питань забезпечення ґендерної рівності та заборони дискримінації¹³. Так, у розділі 2 Конституції України зафіксовані «Права, свободи й обов'язки» людини і громадянина.

Ключовим нормативно-правовим актом у галузі ґендерної рівності є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>). У Законі не лише визначено основні поняття щодо ґендерної рівності та недискримінації, а й класифіковано випадки, які не вважаються дискримінацією за ознакою статі, а є **позитивними діями з боку держави**: спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів і грудного вигодовування дитини; обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом; різниця в пенсійному віці для жінок і чоловіків, передбачена законом; особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я. Стаття 13 Закону зазначає повноваження з реалізації політики рівних прав і можливостей, які покладено на уповноважених осіб (координаторів) органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування, інших установ та організацій.

Позитивні дії – спеціальні тимчасові заходи, що мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, спрямовану на усунення юридичної чи фактичної нерівності у можливостях жінок і чоловіків щодо реалізації прав і свобод, встановлених Конституцією і законами України.

У міжнародному законодавстві під «позитивними діями» зазвичай розуміють «спеціальні заходи», які можуть мати різне значення й тлумачення в національних документах і сферах застосування. Найвідоміші з них: ініціатива рівноправ'я, позитивні дії, преференційне ставлення, зворотна або позитивна дискримінація.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>) на органи місцевого самоврядування покладено здійснення заходів у сфері запобігання і протидії домашньому насильству, покарання кривдників.

Важливість досягнення ґендерної рівності підкреслює і Міністерство розвитку громад та територій України (до 2019 р. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України), яке впроваджує Стратегію ґендерної рівності на 2019-2021 роки, відповідно до якої має бути забезпечено:

- формування та реалізацію ґендерночутливої державної регіональної політики, державної житлової політики, політики у сфері будівництва, архітектури, містобудування та житлово-комунального господарства;

¹³Перелік документів наведено у додатку 1.

- формування ґендерночутливої державної політики у сфері архітектурно-будівельного контролю та нагляду, контролю у сфері житлово-комунального господарства, ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива;
- Технічне регулювання у сфері будівництва, містобудування, промисловості будівельних матеріалів, житлово-комунального господарства з урахуванням відмінних потреб жінок і чоловіків різних соціальних груп.

ПОЛІТИКА ҐЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ФІНАНСУВАННЯ ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ НА РІВНІ ГРОМАД

Працюючи з ГОБ необхідно враховувати, що ґендерна рівність – це наскрізне питання, яке впливає на всі галузеві політики, програми та заходи, прийняті на державному, регіональному та місцевому рівнях. Саме тому питання ґендерної рівності сьогодні є наскрізною темою порядку денного глобального розвитку і кожна країна розробляє власну ґендерну політику, спрямовану на подолання ґендерних проблем.

Тому фінансування питань ґендерної рівності має відбуватись не лише в межах окремої політики, спрямованої на досягнення цілей і завдань ґендерної рівності, а й знаходити відображення в галузевих політиках, програмах і проєктах.

Принцип достатності фінансування на цілі ґендерної рівності закладений у Пекінській декларації та Платформі дій, прийнятих у 1995 р. (пп. 345–345), Аддис-Абебською програмою дій, Найробійським підсумковим документом і Порядком денним у галузі сталого розвитку на період до 2030 року. Достатнє та ефективне фінансування є обов'язковою умовою досягнення цілі сталого розвитку 5 і завдань стосовно ґендерного фактору в масштабі всієї системи Цілей сталого розвитку. Відстежуючи та оприлюднюючи асигнування на цілі ґендерної рівності, уряди сприяють підвищенню ступеня прозорості, тому це може забезпечити посилення підзвітності. Цей показник заохочує уряди до запровадження системи відстеження і оприлюднення інформації про виділення коштів, яка може потім лягати в основу перегляду політики, покращення її формування та підвищення ефективності управління державними фінансами¹⁴.

Гарантування ґендерної рівності та заборони дискримінації є ключовим напрямом державної політики забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, яка реалізується на регіональному та місцевому рівнях. Для досягнення рівності жінок і чоловіків, як одного з основних прав усіх громадян, це право має бути не лише юридично закріпленим, а й ефективно застосованим у всіх сферах життя: політичній, економічній, соціальній, культурній та інших¹⁵. Тому розробка та впровадження ефективної державної політики щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків – це одне з ключових завдань як для органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування.

¹⁴ PEFA gender module - <https://pefa.org/sites/default/files/news/files/PEFA-Gender-Module-Public-Consultation-clean.pdf>

¹⁵ The European Charter for Equality of Women and Men in Local Life – https://www.ccre.org/docs/charte_egalite_en.pdf

ПЕРЕДУМОВИ ТА МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ НА РІВНІ ГРОМАД

Досягнення гендерної рівності та соціальної справедливості передбачає забезпечення рівності можливостей жінок і чоловіків. Інтегрування питань гендерної рівності до практичної діяльності органів місцевого самоврядування полягає у створенні рівних умов і можливостей для доступу жінок і чоловіків до ресурсів та вихованні нетерпимості громади до соціальної та гендерної дискримінації у суспільстві. Саме забезпечення гендерної рівності та соціальної справедливості має бути наскрізним питанням у прогнозних та програмних документах соціально-економічного розвитку ОТГ.¹⁶

На інтегруванні гендерних питань у діяльність органів місцевого самоврядування наголошено в Європейській хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад, яку підписали 1776 органів місцевого самоврядування в 35 країнах світу, у т.ч. в Україні рішення про приєднання до неї прийняли 62 органи місцевого самоврядування (станом на грудень 2019 р.). Всі підписанти при формуванні та реалізації місцевої політики мають використовувати різноманітні механізми й інструменти, зокрема гендерне інтегрування та гендерне бюджетування, які позитивно вплинуть на повсякденне життя місцевої громади.

Головними критеріями інтегрування питань гендерної рівності та соціальної справедливості у діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування є:

- **Інклюзія** передбачає особистісно орієнтовані методи розробки й впровадження місцевих цільових і бюджетних програм і проєктів, в основі яких лежить індивідуальний підхід з урахуванням усіх особливостей людини (здібностей, особливостей розвитку, типів темпераменту, статі, сімейної культури тощо), яка є кінцевим споживачем і кінцевою споживачкою публічної послуги.
- **Справедливість і рівність.** Досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України. Наприклад, ст. 43 Конституції України гарантує належні, безпечні та здорові умови праці всім громадянам, тому шкідливість і небезпека умов праці має бути зменшена як для жінок, так і чоловіків.

¹⁶ Інструменти інтегрування концепції соціально-гендерної рівності в роботу органів місцевої влади – https://www.uwf.org.ua/files/gender_manual.pdf

- **Довіра, відповідальність і звітність.** Прозорість і підзвітність органів місцевого самоврядування з питань формування та виконання публічної політики у конкретній сфері, у т.ч. бюджетній, допомагає знайти більш прийнятні засоби реалізації програм і проєктів, зменшити або ліквідувати негативний вплив їх результатів на представників обох статей.
- **Ефективність і сталий розвиток.** Дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року на рівні територіальних громад шляхом забезпечення здорового способу життя, всеохоплюючої і справедливої якісної освіти для всіх у будь-якому віці, заохочення можливості навчання впродовж усього життя, ґендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчат, повної та продуктивної зайнятості та гідної праці для жінок і чоловіків, скорочення нерівності тощо.
- **Якість.** Якість життя населення підвищується завдяки покращенню стану забезпечення ґендерної рівності/дотримання рівності жінок і чоловіків та підвищенню рівня задоволеності споживачів публічних послуг.

Державна політика щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків передбачає проведення комплексу дій з боку органів державної влади й органів місцевого самоврядування в усіх сферах життєдіяльності суспільства. На рівні територіальних громад вона реалізується через такі механізми:

- *організаційно-правовий* – прийняття органами місцевого самоврядування відповідних нормативно-правових актів, до яких включено ґендерну складову, розробка ґендерночутливих комунікаційних стратегій, забезпечення надання публічних послуг, здійснення інформаційно-просвітницьких заходів з питань ґендерної рівності, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, проведення ґендерного аудиту та моніторингу діяльності;
- *інституціональний* – створення відповідальних виконавчих органів (структурних підрозділів), консультативно-дорадчих органів, призначення радників, уповноваженої особи (координатора) з питань забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, сприяння діяльності громадських організацій, наукових та освітніх закладів та ін. ґендерного спрямування;
- *кадровий* – підвищення рівня кваліфікації посадових осіб і службовців органів місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад з питань досягнення ґендерної рівності та заборони дискримінації. Розроблення, прийняття та реалізація управлінських рішень має здійснюватися фахівцями, які володіють необхідними знаннями, вміннями і навичками в управлінських, фінансових і ґендерних питаннях;
- *фінансовий* – забезпечення ґендерно орієнтованого підходу у бюджетний процес та виділення коштів на заходи щодо забезпечення ґендерної рівності;
- та інші.

Для впровадження гендерної політики на рівні ОТГ мають розроблятися, затверджуватись і виконуватись стратегічні й оперативні документи, зміст яких спрямований на:

- утвердження гендерної рівності;
- недопущення дискримінації за ознакою статі;
- застосування позитивних дій;
- запобігання та протидію насильству за ознакою статі, у т.ч. всім проявам насильства стосовно жінок;
- забезпечення рівної участі жінок і чоловіків у прийнятті важливих рішень щодо розвитку територіальної громади;
- забезпечення рівних можливостей жінкам і чоловікам щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків;
- підтримку сім'ї, формування відповідального материнства і батьківства;
- формування у мешканців культури гендерної рівності, поширення просвітницької діяльності у цій сфері, а також протидія інформації, спрямованої на дискримінацію за ознакою статі.

Важливо наголосити, що досягнення гендерної рівності та заборони дискримінації на територіальному рівні можливе за умови наявності з боку органів місцевої влади політичної волі до зменшення гендерних стереотипів у суспільній свідомості та відносинах, утвердження гендерної паритетності в економічній та бюджетній сферах тощо.

3.2

ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЯГНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Аби гендерна рівність не була лише декларативним наміром, необхідно, щоб гендерні аспекти були враховані на всіх рівнях прийняття рішень. Гендерно орієнтоване бюджетування (ГОБ) – це дієвий інструмент досягнення гендерної рівності, який дозволяє інтегрувати гендерні питання в місцеві політики, програми і бюджети. Він розглядається як підхід, який спрямований на підвищення якості послуг з урахуванням потреб різних груп жінок і чоловіків, оптимізацію обсягу та структури бюджетних витрат, раціональне використання коштів платників податків тощо.

В Україні ГОБ – це важливий інструмент впровадження політики рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також складова реформи публічних фінансів. Бюджетний кодекс України наголошує, що діяльність органів місцевої влади має бути спрямована на задоволення суспільних потреб громадян і, насамперед, надання їм життєво необхідних послуг¹⁷.

¹⁷ Бюджетний кодекс України – https://urist-ua.net/кодекси/бюджетний_кодекс_україни/

ЩО ТАКЕ ГЕНДЕРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ?

Рада Європи визначає гендерне бюджетування як застосування комплексного гендерного підходу до бюджетної політики на державному та місцевому рівнях. Це означає здійснення оцінки бюджетів на основі врахування гендерної проблематики, включення гендерного аспекту на всіх рівнях бюджетного процесу, зміни структури доходів і витрат з метою сприяння гендерній рівності¹⁸. У Методичних рекомендаціях щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19>) визначено:

Гендерно орієнтований підхід в бюджетному процесі – врахування гендерних аспектів на всіх стадіях бюджетного процесу та висвітлення у відповідних бюджетних документах цілеспрямованості на забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків (гендерної рівності).

Гендерні аспекти – специфічні соціальні, культурні, економічні, політичні та інші характеристики умов життя та потреб жінок і чоловіків.

Мета гендерно орієнтованого бюджетування – це підвищення економічної ефективності та прозорості видатків бюджету з урахуванням потреб жінок і чоловіків, дівчат і хлопців. Головна ідея ГОБ виходить з того, що жінки і чоловіки, які є платниками податків, а отже формують дохідну частину місцевого бюджету, мають право на отримання якісних послуг, які відповідають їхнім потребам та інтересам.

Радою Європи визначено три основні цілі/задачі ГОБ:

1. Забезпечити справедливу бюджетну політику та сприяти зменшенню нерівності між жінками та чоловіками в усіх сферах суспільного життя;
2. Заохотити ефективніше використання державних витрат відповідно до заздалегідь визначених цілей щодо розподілу ресурсів і послуг, орієнтованих на чоловіків і жінок;
3. Дати людям краще розуміння доходів і витрат і забезпечити більшу прозорість політики, яка здійснюється органами влади на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Отож запровадження гендерного підходу в бюджетний процес сприяє формуванню гендерно орієнтованого бюджету, досягненню гендерної рівності та соціальної справедливості в територіальній громаді. Крім цього, застосування гендерного підходу дозволяє оцінити вплив цільових і бюджетних програм на жінок і чоловіків та ступінь досяжності поставлених у них цілей.

¹⁸ Гендерно орієнтоване бюджетування в Україні: теорія і практика, 2016. – <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/12562.pdf>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ҐОБ В УКРАЇНІ

Бюджетний кодекс України не містить чітких норм щодо застосування ґендерно орієнтовного підходу до бюджетного процесу, проте в Законі України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування» від 06.12.2018 р. № 2646-VIII (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19>) наголошено на його використанні головними розпорядниками бюджетних коштів під час формування, виконання та звітування про виконання бюджетних програм. Серед принципів бюджетної системи до ґендерно орієнтованих можна віднести¹⁹:

- **Ефективності та результативності** – у процесі складання та виконання бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів і досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів (п. 6).
- **Субсидіарності** – розподіл видів видатків між державним і місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача (п. 7).
- **Справедливості і неупередженості** – бюджетна система України будується на засадах справедливого й неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами (п. 9).
- **Публічності та прозорості** – інформування громадськості з питань бюджетної політики, складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за їх виконанням (п. 10).

Ці принципи закладають основу застосування ґендерного підходу в бюджетний процес та покладають відповідальність за дотримання ґендерної рівності на головних розпорядників бюджетних коштів.

Рекомендації щодо застосування ґендерного підходу містять **Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 рр.** (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80>) та **Основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 роки** (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.06.2017 р. № 411-р – <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250079263>), де головні розпорядники бюджетних коштів повинні дотримуватися принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків при формуванні бюджетних показників.

¹⁹ Бюджетний кодекс України – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

Так, у п. 2 розділу III «Підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики» згаданої Стратегії наголошується на тому, що інтеграція ґендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес забезпечить підвищення ефективності та якості наданих публічних послуг з урахуванням потреб соціальних груп, зокрема за ґендерною ознакою, та дозволить посилити підзвітність розпорядників бюджетних коштів і прозорість бюджету. Тобто формування бюджетних програм і результативних показників має відбуватись із застосуванням ґендерно орієнтованого підходу.

Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування ґендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі» від 02.01.2019 р. № 1 (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19>) став важливим кроком на шляху до інституціоналізації ґендерно орієнтованого бюджетування в Україні. Методичні рекомендації розроблено відповідно до ч. 2 «Програмно-цільовий метод» розд. III «Підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики» Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 142-р, і з метою подальшого розвитку програмно-цільового методу в бюджетному процесі шляхом впровадження та застосування ґендерно орієнтованого підходу до бюджетного процесу.

Важливим для просування ГОБ є Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р. №722/2019 (<https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>), яким цілі сталого розвитку України на період до 2030 року визначені як орієнтири для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів розвитку України. Розпорядженням Кабінету Міністрів України «Питання збору даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку» від 21.08.2019 р. № 686-р (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/686-2019-%D1%80>) були затверджені індикатори, у розрізі яких здійснюється збір даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку²⁰. На сайті Державної служби статистики (http://www.ukrstat.gov.ua/menu/st_rozv/metadata/05/05.htm) викладено інформацію з досягнення цілі 5 «Ґендерна рівність» у форматі: завдання, індикатор, дані (excel-файли), метадані (завдання, індикатор, інституційна інформація – організація, основні визначення та поняття, методологія: розрахунок і дезагрегування, джерела і доступність даних, календар: збір, терміни поширення, виробництво і поширення даних, посилання).

У моніторинговому звіті²¹ представлено результати України на шляху до сталого зростання за всіма цілями, які охоплюють усі сфери життя суспільства.

²⁰ Індикатори, у розрізі яких здійснюється збір даних для моніторингу реалізації Цілей сталого розвитку http://www.ukrstat.gov.ua/menu/st_rozv/doc/rozp_KMU_686.pdf

²¹ Цілі сталого розвитку. Україна – 2019: моніторинговий звіт – http://www.ukrstat.gov.ua/menu/st_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport_v08_24.09.2019.pdf

Іншими нормативно-правовим актами є:

- **Постанова Кабінету Міністрів України «Питання проведення ґендерно-правової експертизи»** від 28.11.2018 р. № 997 (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/997-2018-%D0%BF/sp:max15>), в якій затверджено Порядок, що визначає механізм проведення ґендерно-правової експертизи законодавства та проєктів нормативно-правових актів у всіх сферах законодавства. Фізичним, юридичним особам і громадським об'єднанням рекомендовано під час проведення громадської ґендерно-правової експертизи проєктів нормативно-правових актів керуватися висновком про її проведення за формою, затвердженою цією постановою;
- **Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання у 2019 році місцевих бюджетів на середньостроковий період»** від 29.03.2019 р. № 130 (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0130201-19>) посилює інституційну спроможність місцевих органів влади з питань середньострокового бюджетного планування. Методичні рекомендації можуть бути використані місцевими фінансовими органами під час складання проєкту рішення про місцевий бюджет і прогнозу місцевого бюджету. За рішенням органу, що складає прогноз, за результатами ґендерного аналізу бюджетних програм може зазначатись інформація щодо врахування при прогнозуванні ґендерних аспектів з метою зменшення ґендерних розривів, послаблення негативних і посилення позитивних тенденцій у відповідній сфері/галузі з погляду забезпечення ґендерних потреб і задоволення ґендерних інтересів;
- **Наказ Міністерства фінансів України «Про результативні показники бюджетної програми»** від 10.12.2010 р. № 1536 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1353-10#n150>) з урахуванням **наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до Загальних вимог до визначення результативних показників бюджетних програм»** від 08.04.2019 р. № 145 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0444-19>). Акцентовано увагу на показниках якості, які характеризують динаміку досягнення мети та виконання завдань бюджетної програми, відповідність створеного продукту встановленим стандартам (нормативам), рівень реалізації інвестиційних проєктів (за весь період з початку їх реалізації), виконання робіт, ступінь готовності об'єктів будівництва, якість створеного продукту; рівень задоволення користувачів публічних послуг відповідно до їх призначення, рівень забезпечення публічними послугами осіб, які мають на них право; висвітлюють послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій в економіці (відповідній сфері діяльності), користь для суспільства від реалізації бюджетної програми, у т.ч. з погляду забезпечення ґендерної рівності. Проте ґендерночутливими можуть бути й інші види показників, приклади яких наведено у розділі 3 посібника.

ЗВ'ЯЗОК ҐЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ З РЕФОРМОЮ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

Планування та виконання бюджету є питанням не лише фінансистів та економістів. Ґендерно орієнтоване бюджетування розглядається як ключовий елемент правових, регуляторних, податкових, культурних і політичних реформ.

Бюджетний кодекс України передбачає зв'язок між фінансуванням бюджетних програм і кінцевими соціально значущими результатами, які очікуються від їх виконання. Проте застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі здійснюється без запровадження стратегічного і середньострокового бюджетного планування. Для побудови сучасної та ефективної системи управління державними фінансами, здатної забезпечити якісні послуги, ефективно акумулюючи ресурси та розподіляючи їх відповідно до пріоритетів розвитку держави у середньо- та довгостроковій перспективі схвалено **Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки** (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80>) і План заходів з її реалізації.

Для підвищення фінансової спроможності територіальних громад до рівня їх здатності досягати цілей сталого розвитку на принципах субсидіарності, повсюдності та фінансової самодостатності необхідно органам місцевого самоврядування зміцнювати власну фіскальну базу, у т.ч. із застосуванням ґендерно орієнтованого підходу. Крім того, реформи в сфері освіти, охорони здоров'я та соціального захисту спрямовані на розширення доступності, підвищення якості та зниження вартості публічних послуг з урахуванням реальних потреб соціальних груп, у т.ч. за ґендерною ознакою, підвищення ефективності та результативності видатків місцевих бюджетів.

Важливою подією щодо вдосконалення програмно-цільового методу в бюджетному процесі є прийняті Міністерством фінансів України накази «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування ґендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі» та «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання у 2019 році місцевих бюджетів на середньостроковий період» (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0130201-19>). Прогноз місцевого бюджету на 2021-2022 роки має формуватися за визначеними напрямками, при цьому необхідно врахувати результати ґендерного аналізу бюджетних програм (детально зазначено у розділі 2 посібника) – це дозволить зменшити ґендерні розриви у різних сферах (галузях) і краще забезпечити задоволення потреб мешканців і мешканок ОТГ.

Отже, реформа системи управління державними фінансами покликана забезпечити сталий розвиток територій та гарантоване виконання соціальних зобов'язань перед громадянами. В цьому контексті інтеграція ґендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес забезпечить підвищення ефективності та якості надання публічних послуг і підзвітності головних розпорядників бюджетних коштів, публічності та прозорості бюджетів на всіх рівнях. Про прозорість і підзвітність системи управління фінансами більш детально викладено у Модулі 5, про посилення фінансової спроможності громад і залучення додаткових фінансових ресурсів та інвестицій для реалізації проєктів розвитку в ОТГ – у Модулях 2 і 4.

Для досягнення позитивних результатів реалізації реформи системи управління державними фінансами, зокрема в сфері місцевих фінансів потрібно:

- дотримуватись бюджетно-податкової дисципліни в середньостроковій перспективі;
- визначати ґендерночутливі пріоритети місцевої політики та забезпечувати ефективний розподіл ресурсів, оцінювати економічні, соціальні й екологічні ефекти від планування та використання бюджетних коштів, проводити моніторинг інвестицій;
- підвищувати рівень прозорості й управлінської підзвітності в сфері публічних фінансів, ефективність контролю й аудиту в органах публічної влади.

Ґендерно орієнтоване бюджетування позитивно впливає на фінансову спроможність ОТГ, тому що стимулює органи місцевого самоврядування змінити підхід до планування цільових і бюджетних програм. Крім того, впровадження ГОБ на рівні ОТГ дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси, особливо в умовах обмеженого фінансування, деталізує на прями здійснення місцевої політики задля підвищення рівня добробуту населення та надає обґрунтування щодо доцільності фінансування проєктів із Державного фонду регіонального розвитку, міжнародної технічної допомоги та інших джерел, незаборонених чинним законодавством.

ПРИКЛАД ВПРОВАДЖЕННЯ ГОБ В АЛБАНІЇ

Урядом Албанії здійснено низку прогресивних кроків у напрямі ґендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок²²:

1. Удосконалення національної нормативно-правової бази з метою приведення її до ратифікованих міжнародних документів і наближення до законодавства Європейського Союзу. Вжиті законодавчі заходи свідчать про прихильність уряду ліквідувати причини, що призводять до ґендерної нерівності та насильства щодо жінок. Здійснення змін до вирішення проблемних питань відповідно до Пекінської платформи дій.

2. Удосконалення національної та місцевої політик, спрямованих на планування та реалізацію конкретних дій щодо розширення можливостей жінок і прогресу у напрямі ґендерної рівності. Програма економічних реформ на період 2019–2021 рр. містить 15 реформ, серед яких зайнятість і соціальне включення, професійне навчання та професійне навчання, покращення бізнесу, консолідація та дефрагментація управління землею, водою та каналізацією.

²² National review for implementation of the Beijing platform for action – <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/csw/64/national-reviews/albania.pdf?la=en&vs=4915>

Прийнято Національну стратегію розвитку та інтеграції на період 2015–2020 рр., Національну стратегію зайнятості та навичок на період 2014–2020 рр., Галузеву стратегію соціального захисту на період 2015–2020 рр., Стратегію соціального забезпечення та охорони здоров'я на період 2016–2020 рр. тощо.

3. Включення ґендерного підходу в бюджетний процес на всіх етапах на центральному та місцевому рівнях. Ґендерне інтегрування окреслено в Стратегії управління державними фінансами на 2015–2020 роки. Ґендерне бюджетування включено до частини 1 Національної стратегії розвитку та інтеграції (NSDI) на період 2015–2020 рр. У 2016 р. ґендерна рівність була визначена одним із основних принципів бюджетної системи. У бюджеті на 2019 р. ґендерні аспекти інтегровані у 37 бюджетних програмах 14 міністерств, що зачіпають найважливіші галузі, як-от: освіта, охорона здоров'я, сільське господарство та інші.

Така політика дозволила економічно розширити можливості жінок у містах і сільській місцевості, здійснювати заходи із запобігання насильству над жінками та їх торгівлі, створити ефективні механізми, які гарантують рівні права між чоловіками та жінками. У результаті здійснених заходів посилено інтегрування ґендерної рівності у політику та стратегії на центральному й місцевому рівні з метою досягнення суспільством рівних можливостей.

ЯК ПРАЦЮЄ ҐЕНДЕРНЕ БЮДЖЕТУВАННЯ?

Поняття «ґендерне бюджетування» відноситься до різних процесів та інструментів, за допомогою яких враховуються специфічні інтереси жінок і чоловіків при розподілі бюджетних ресурсів на всіх рівнях. Важливо, що ҐОБ може застосовуватися до будь-якого типу бюджетної системи на всіх рівнях влади – від загальнодержавного бюджету до бюджету невеликої громади. При цьому ҐОБ може мати різну спрямованість: стосуватися аналізу бюджету загалом або зосереджуватися на конкретному секторі (наприклад, на охороні здоров'я), реалізовуватись на різних етапах бюджетного процесу.

Не існує єдиного міжнародного формату реалізації політики щодо ґендерного бюджетування: в одних країнах увагу зосереджено на зміні фіскальної політики та бюджетних асигнувань, в інших – на адміністративних змінах у системах відстеження та моніторингу бюджетних витрат. Загалом зусилля з боку органів влади щодо ґендерного бюджетування спрямовані на зважування переваг і витрат їх політик, які сприяють досягненню ґендерної рівності²³. Наприклад, галузеві міністерства Австрії включають ґендерно орієнтовані завдання до Річної бюджетної заяви, які визначені в Конституції та Бюджетному кодексі.

²³ Gender Budgeting: Fiscal Context and Current Outcomes / Janet G. Stotsky – <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2016/wp16149.pdf>

В Ісландії аналіз гендерного впливу включено до всіх бюджетних пропозицій і нових законодавчих пропозицій. В Індії оцінка бюджетів проводиться для обґрунтованого аналізу впливу програм, фінансованих з бюджету, на гендерну рівність. Бюджетні звіти містять гендерно дезагреговані дані про продукти й результати політики в сфері державних фінансів²⁴.

ПРИКЛАДИ ОСНОВНИХ ҐЕНДЕРНИХ ІНІЦІАТИВ У ДЕЯКИХ КРАЇНАХ G7²⁵

У **Франції** закон про гендерну рівність інтегрує гендерний підхід до розроблення бюджетної політики, вимагаючи проводити оцінку наслідків реалізації бюджетного закону. З 2010 р. закон про бюджет містить додаток про рівність між жінками та чоловіками у фіскальній політиці, де суми розмежовані за статтю.

В **Італії** прийнято закони з забезпечення гендерної рівності на національному та місцевому рівнях. З державного бюджету фінансуються ініціативи, які спрямовані на стимулювання працевлаштування жінок, боротьбу з домашнім насильством та інше.

В **Японії** пріоритетними напрямками в сфері гендерної рівності є підвищення ролі жінок у розробці політики та працевлаштування, поліпшення балансу між робочим та особистим життям, підтримка освіти й здоров'я жінок.

У **Великобританії** досягнення гендерної рівності у фіскальній політиці забезпечується через залучення значної кількості жінок до підприємницької діяльності та створення сприятливих умов для роботи жінок із дітьми.

Україна має понад 20-річний досвід роботи з ҐОБ і за цей час пройшла шлях від окремих гендерних бюджетних ініціатив до інтеграції гендерного підходу до бюджетного процесу. На сьогодні ця технологія працює на державному і місцевому рівнях. Зазвичай робота з ҐОБ проводиться робочими групами і супроводжується експертами з гендерного бюджетування. Експерти «Бюро гендерних стратегій і бюджетування» в рамках Програми ООН із відновлення та розбудови миру надають консультативну підтримку робочим групам з ҐОБ Донецької, Луганської та Запорізької областей. Основна мета такої діяльності – допомогти представникам органів місцевого самоврядування впроваджувати гендерно орієнтоване планування та бюджетування у своїх громадах і сприяти більш глибоким процесам участі мешканців та мешканок громад у розробці та реалізації місцевої політики та бюджетів.

Працюючи у цьому напрямі, громади інтегрують питання гендерної рівності у стратегії розвитку, програми соціально-економічного і культурного розвитку, цільові і бюджетні програми територіальної громади. Окремі рекомендації щодо практичної інтеграції гендерних аспектів у таку діяльність викладені у розділі 3 цього посібника.

²⁴ PEFA gender module – <https://pefa.org/sites/default/files/news/files/PEFA-Gender-Module-Public-Consultation-clean.pdf>

²⁵ Gender budgeting in G7 countries – <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2017/05/12/pp041917gender-budgeting-in-g7-countries>

З ДОСВІДУ РОБОТИ БЮРО ҐЕНДЕРНИХ СТРАТЕГІЙ ТА БЮДЖЕТУВАННЯ

У рамках Програми ООН із відновлення та розбудови миру громадська організація «Бюро ґендерних стратегій та бюджетування» за підтримки ООН Жінки здійснила низку ініціатив з розбудови потенціалу місцевих органів влади з питань ґендерно орієнтованого планування та бюджетування. Зокрема, у I фазі проєкту було надано технічну підтримку 10 цільовим громадам, а у II фазі – 30 цільовим громадам.

Діяльність у громадах передбачає проведення навчальних заходів та консультацій із спеціалістами місцевих громад, створення у громадах і підтримку діяльності місцевих консультативно-дорадчих органів з ґендерних питань. Проте основна робота щодо включення цілей ґендерної рівності у програмні документи проводиться завдяки діяльності місцевих робочих груп з ГОБ. Такі групи створюються у громадах розпорядженням сільського/селищного/міського голови і переважно складаються з 6-12 представників органу місцевої влади, включаючи фінансистів і спеціалістів, які займаються плануванням на місцевому рівні. Також до груп можуть входити представники/представниці громадських організацій і лідерки груп самодопомоги.

Експерти Бюро спільно з робочими групами розробляють рекомендації щодо інтеграції пріоритетів ґендерної рівності у програми та стратегічні документи громад (як-от стратегії розвитку, програми соціально-економічного розвитку, цільові та бюджетні програми). Такі рекомендації ґрунтуються на результатах ґендерного аналізу програм і включають конкретні ґендерні потреби та пріоритети, відображені в ґендерних профілях громади (які розробляють групи самодопомоги).

В результаті у I фазі проєкту було проаналізовано та надано рекомендації до 70 галузевих програм та 10 програм соціально-економічного розвитку; у II фазі в роботу взято понад 100 програм (цільових і бюджетних).

Такий підхід дозволить:

- ❑ інтегрувати ґендерні потреби та пріоритети в місцеві програми та бюджети (включаючи програми соціально-економічного розвитку);
- ❑ запровадити практику проведення ґендерного аналізу для розробки програм і бюджетів;
- ❑ підвищити ступінь участі населення, зокрема жінок і представників вразливих груп у розробці та впровадженні програм та бюджетів місцевих громад;
- ❑ розширити спектр послуг для населення та покращити їхню якість;
- ❑ підвищити адресність та ефективність управлінських рішень.

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД В БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Гендерна рівність має бути наскрізною складовою всіх напрямів місцевої політики, програм і бюджету. Жінки і чоловіки на рівних беруть участь у процесі розвитку ОТГ, «жіночі питання» не розглядаються окремо чи в межах окремої «жіночої політики». Результати місцевої політики, з одного боку, мають бути однаково справедливими для жінок і чоловіків, а з іншого, — це не означає, що місцева політика однаково впливає на жінок і чоловіків, дівчат і хлопців. Тому органам місцевого самоврядування рекомендується застосовувати гендерний підхід до своєї діяльності, інтегруючи тим самим інтереси, потреби та досвід різних вікових і соціальних груп у стратегічні й оперативні програмні документи територіальної громади.

Представлений у розділі інструментарій доцільно використовувати посадовими особами і спеціалістами органів місцевого самоврядування в процесі розробки та реалізації нормативно-правових актів стосовно розвитку об'єднаної територіальної громади. За його допомоги учасники бюджетного процесу та особи, які приймають управлінські рішення зможуть здійснити гендерний аналіз, аналіз гендерного впливу, моніторинг та оцінювання місцевих політик, цільових і бюджетних програм тощо.

4.1

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ДО РОБОТИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Для повноцінного включення принципу гендерної рівності до місцевої політики не завжди потрібні додаткові бюджетні кошти — ефективні управлінські рішення дозволяють іноді досягти значно кращих результатів через справедливий розподіл наявних ресурсів у межах запланованих програм і заходів.

Для досягнення цього інтереси та потреби жінок і чоловіків мають стати невід’ємним критерієм при розробці всіх стратегічних та оперативних документів, здійсненні моніторингу й оцінки напрямів діяльності і програм у всіх сферах суспільного життя у громаді. Інакше кажучи, вони мають знаходитись у центрі уваги, насамперед, головних розпорядників бюджетних коштів. Цільові та бюджетні програми, проєкти мають оцінюватись з погляду їх впливу на жінок і чоловіків різних вікових і соціальних груп. Застосування ґендерного підходу дозволяє виявити проблеми ґендерної рівності та сприяти більш ефективному та прозорому бюджетному управлінню.

Ґендерний підхід (комплексний ґендерний підхід, ґендерний мейнстрімінг – Gender mainstreaming) – це процес оцінки наслідків, що виникають для жінок і чоловіків від будь-яких запланованих дій, у т.ч. зміни законодавства, політичного курсу або програм у всіх галузях і на всіх рівнях. Це стратегія, завдяки якій проблеми, що виникають перед жінками й чоловіками та накопичений ними досвід мають стати невід’ємним виміром планування, реалізації, моніторингу, оцінки та контролю політики і програм у політичній, соціально-економічній, суспільній та інших сферах життя, щоб жінки та чоловіки мали можливість на рівних користуватись результатами й отримували вигоду. Кінцева мета – викорінення нерівності та досягнення ґендерної рівності²⁶.

Завдяки застосуванню ґендерного підходу управлінці та головні розпорядники бюджетних коштів можуть визначити, яку частку представники різних груп мешканців вносять до бюджету у вигляді податків та яку вони отримують користь від видатків. І головне – вони можуть з’ясувати, як досягти ґендерної рівності під час надання послуг без збільшення обсягу місцевого бюджету.

Питання соціальної справедливості можна віднайти не лише у видатках, а й в оподаткуванні, що визначається не рівнем, хто скільки сплачує податків, а що залишається у платника після сплати. Окремі положення щодо справляння того чи іншого виду податку на доходи фізичних осіб, акцизного податку висвітлені у Модулі 3. Можна відслідкувати зв’язок між сплатою прямих і непрямих податків і реальними потребами чоловіків і жінок у доходах, товарах і послугах і впроваджувати місцеву політику щодо стимулювання введення підприємницької або фермерської діяльності.

Ґендерний підхід дозволяє органам місцевої влади однаково враховувати специфічні потреби жінок і чоловіків. Через проведення відповідних заходів, у т.ч. які наведено в Модулі 5 «Ініціювання та підтримка громадської активності», можна залучити жінок і чоловіків до процесу розроблення програм, важливих для розвитку ОТГ. Застосування наведених у цьому розділі інструментів дозволить ефективно розподіляти наявні в ОТГ ресурси.

²⁶ Економічна та соціальна рада Генеральної асамблеї (ЕКОСОП)

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ МІСЬКОГО РОЗВИТКУ М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК²⁷

Гендерні питання мають велике значення в плануванні міського розвитку, оскільки охоплюють широкий спектр проблем: зайнятість, житло, відкритий простір, транспорт, навколишнє середовище та ін. Проте містобудування є більш чоловічо орієнтованим процесом (так, чоловіки займають 65% різних посад у сфері містобудування – планувальники, архітектори, інженери, комунальники тощо). Крім того, відсутня політика гендерної пріоритизації у відповідних департаментах (усі проєкти затверджуються на основі суб'єктивних висновків керівництва без залучення зацікавлених сторін, проведення детального аналізу територій тощо).

Одним із наслідків такої політики є будівництво багатоповерхівок без зелених насаджень, місць для збору ТПВ, дитячих садків/шкіл, дитячих майданчиків тощо. Проблема стосується насамперед осіб жіночої статі, представників вразливих груп населення (дітей, пенсіонерів та осіб з інвалідністю), які через неефективне планування та відсутність гендерного аналізу мають справу з негативними наслідками такої діяльності.

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ЦІЛЕЙ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Процес стратегічного планування має відбуватись у рамках стандартних управлінських процедур. У наказі Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30.03.2016 р. № 75 викладені основні методичні засади формування та реалізації прогнозних і програмних документів соціально-економічного розвитку ОТГ (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0075858-16>).

Оскільки прогнозні та програмні документи стосуються умов життя мешканців та якості надаваних їм публічних послуг, вони не можуть бути гендерно нейтральними. На цьому наголошує указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» № 722/2019 (<https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>), яким визначено орієнтири для розроблення проєктів нормативно-правових актів, прогнозних і програмних документів. Міністерство фінансів України у своєму Інструктивному листі також звертає увагу головних розпорядників на Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка акцентує увагу на досягненні Україною Цілей сталого розвитку, у т.ч. цілі 5 «Гендерна рівність».

²⁷ Досвід реалізації місцевих гендерних ініціатив 2017-2018 рр. – <http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Miscevi-gengern-init-2017-2018-web.pdf>

Технічні завдання на проєкти розвитку ОТГ повинні містити вимірювані ґендерночутливі показники (індикатори) оцінки ефективності їх реалізації. У системі моніторингу й оцінки результативності реалізації стратегії розвитку необхідно передбачати ґендерночутливі індикатори досягнення цілей та прогноз впливу на різні групи населення (жінок і чоловіків, дівчат і хлопців, осіб з інвалідністю та ін.).

ПРИКЛАД СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я²⁸

Стратегічне планування у сфері охорони здоров'я на рівні ОТГ може здійснюватися у вигляді розроблення окремого напрямку в Стратегії об'єднаної територіальної громади або у «Стратегії розвитку охорони здоров'я та покращення здоров'я населення» чи «Стратегії розвитку закладу, який надає медичні послуги». При цьому до процесу розроблення документу необхідно залучити:

- фахівців і фахівчинь органів влади;
- персонал закладів охорони здоров'я первинного рівня;
- представників закладів охорони здоров'я вторинного рівня;
- активістів/активісток громадських організацій або ініціативних груп, профспілки, групи, які зацікавлені в питаннях збереження здоров'я та покращення якості медичних послуг;
- підприємців/иць або керівництво суб'єктів господарювання, які мають значний вплив у громаді; представництво навчальних закладів;
- релігійні та різні етнічні групи, які мешкають у територіальній громаді; активних місцевих жителів і жительок, які представляють інтереси громади, або представників широких кіл громадськості; ЗМІ.

Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31.03.2016 р. № 79 затверджено Методику розроблення, проведення моніторингу й оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16>). У ній наголошено, що План заходів з реалізації регіональної стратегії передбачає їх здійснення у середньостроковій перспективі (від трьох до чотирьох років) відповідно до визначених завдань, відповідальних виконавців, строків виконання, обсягів і джерел фінансування та індикаторів результативності, у т.ч. ґендерночутливих, їх виконання, а також є основою для розроблення інвестиційних програм (проєктів), спрямованих на розвиток територій.

²⁸ Стратегічне планування в секторі охорони здоров'я в ОТГ – https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/495/strategic_planning_for_web_new2.pdf

Отож гендерний підхід передбачає, що в центрі уваги є конкретна людина, з її потребами та інтересами, тому питання гендерної рівності мають бути наскрізними при складанні стратегії розвитку ОТГ і програми соціально-економічного та культурного розвитку. Ключовим пріоритетом є забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків із визначенням переваг, викликів і ризиків у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі.

Для вашої практичної роботи скористайтесь переліком контрольних питань для проведення гендерного аналізу програм і стратегій розвитку місцевих громад щодо врахування потреб та інтересів різних груп жінок і чоловіків (*додаток 2*).

З ДОСВІДУ РОБОТИ «БЮРО ГЕНДЕРНИХ СТРАТЕГІЙ ТА БЮДЖЕТУВАННЯ» ЩОДО ІНТЕГРАЦІЇ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ У СТРАТЕГІЧНІ ДОКУМЕНТИ ГРОМАД

Стратегії місцевого розвитку є важливим документом, який визначає пріоритетні напрями для громад, реалізація яких відбувається через місцеві програми, а фінансування – у бюджетних програмах. Тому дуже важливо забезпечити відображення пріоритетів і потреб жінок та вразливих груп як у стратегічних, так і в оперативних цілях, завданнях та заходах Стратегій.

Інтеграції гендерних потреб та пріоритетів у стратегічні документи громад стає можливою, якщо у громаді був проведений гендерний аналіз. Такий аналіз часто проводиться у співпраці робочої групи з ГОБ та груп самодопомоги, які створювали Гендерний профіль громади.

Наприклад, у «**Стратегії розвитку Званівської сільської об'єднаної територіальної громади на період 2020-2027 років**» (Донецька область)²⁹ гендерні аспекти були включені в Операційну ціль 2.1 «Підвищення безпеки, доступності, привабливості і функціональності середовища громади. А завдання 2.1.1 «Розвиток інфраструктури безпеки та доступності громади» містить виконання таких заходів:

- встановлення пандусів;
- капітального ремонту санвузлів ФП с. Переїзне, враховуючи доступність людям з інвалідністю;
- капітальний ремонт санвузлів ФП с. Верхньокам'янське, враховуючи доступність людям з інвалідністю.

²⁹ Детальніше на сайті Званівської громади

<https://zvanivska-gromada.gov.ua/strategiya-rozvitku-zvanivskoi-silskoi-otg-na-period-20202027-r-09-01-25-25-03-2020/>

Іншим прикладом є «**Стратегія розвитку Троїцької об'єднаної територіальної громади**»³⁰ (Луганська область), яка включила гендерні аспекти як на рівні стратегічних цілей (D3. Гендерно орієнтована громада задоволення особливих потреб», так і операційних цілей (D.3.2. Запровадження гендерно орієнтованого бюджету на принципах програмно-цільового методу; D.3.5. Протидія гендерно зумовленому насильству). Врахування гендерних аспектів під час розробки стратегії дозволили громаді розробити низку гендерночутливих заходів і проєктів, зокрема: «Сприяння підприємницькій діяльності жінок», «Забезпечення гендерночутливих практик у бізнес-центрі, починаючи з дитячого куточка в закладі, закінчуючи наданням онлайн-послуг», «Створення бізнес-центру для підтримки започаткування екологічно чистих підприємств з урахуванням потреб та інтересів різних категорій населення, підприємців-чоловіків і жінок, жінок і молоді», «Збір і розповсюдження історій успіху підприємців-чоловіків і жінок у ЗМІ та онлайн», «Запровадження програми, спрямованої на перепідготовку людей відповідно до попиту на ринку праці, включаючи ВПО, жінок, людей похилого віку», «Іноземні мови, спеціальні курси для жінок-підприємниць».

Наприклад, **Сіверська ОТГ** (Донецька область) включила рекомендації з гендерного профілю у «Програму соціально-економічного розвитку на 2020 рік»³¹ щодо доступності спортивних послуг для жінок і чоловіків різних груп, а саме щодо «Придбання спортивних майданчиків відповідно до потреб жінок і чоловіків різних груп, у т.ч. з інвалідністю».

ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ ГРОМАД

До переваг впровадження гендерного підходу для громад відносяться:

- отримання аналітичної інформації про поточну ситуацію, в якій перебувають жінки та чоловіки, хлопчики та дівчатка в конкретній галузі (сфері, секторі);
- встановлення рівня гендерної чутливості політики, яку проводить орган місцевого самоврядування, що реалізується за бюджетний кошт (джерела/напрями), визначення й обґрунтування різних варіантів зміни виявленої проблеми;
- оцінка запропонованих варіантів з погляду їх вартості, корисності, можливих ризиків і впливів на представників обох статей.

³⁰ <https://troicka-gromada.gov.ua/strategiya-rozvitku-troickoi-obednanoi-teritorialnoi-gromadi-14-43-17-09-01-2018/>

³¹ <https://siverska-gromada.gov.ua/programa-ekonomichnogo-i-socialnogo-rozvitku-siverskoi-miskoi-radi-15-07-28-02-05-2019/>

ПРИКЛАД: ЛЬВІВЩИНА ОТРИМАЛА ІНКЛЮЗИВНІ ШКІЛЬНІ АВТОБУСИ³²

Інклюзивно-ресурсні центри Сокальського та Пустомитівського районів і м. Львова отримали шкільні автобуси зі спеціальним обладнанням для перевезення дітей з інвалідністю. Вони мають забезпечити комфортне транспортування для проведення корекцій і педагогічних заходів. Автобуси придбані за кошт державного бюджету у співфінансуванні з місцевим бюджетом. Вартість 1 автобуса становить 2 млн 37 тис. грн, з місцевих бюджетів Сокальської та Пустомитівської районних рад виділили по 210 тис. грн, з бюджету м. Львова – 1 млн 26 тис. грн.

У м. Львові автобуси забезпечуватимуть підвезення учнів до СЗШ № 82: 38 дітей з особливими освітніми потребами, 16 з яких мають обмежену можливість до пересування; у Пустомитівському районі проживає 918 дітей з особливими освітніми потребами, в т.ч. 473 дітей з інвалідністю; у Сокальському районі – 116 дітей з особливими потребами потребують корекційних процедур. У районі є віддалені села, з яких батьки не мають можливості привезти своїх дітей для проведення занять і процедур.

4.2

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ – ОСНОВА ДЛЯ РОБОТИ З ҐОБ

Практика впровадження ҐОБ завжди ґрунтується на аналізі. Фактично, гендерний аналіз є першим етапом впровадження ҐОБ. Гендерний аналіз оцінює, наскільки бюджет орієнтований на гендерні відмінності та визначає фактичний розподіл ресурсів між жінками і чоловіками, дівчатами й хлопцями.

Як вихідний пункт для гендерної інтеграції гендерний аналіз визначає відмінності між жінками та чоловіками з погляду їх становища в суспільстві та розподілу ресурсів, можливостей, обмежень та влади у певному контексті.

Гендерний аналіз (Gender analysis) – збір та аналіз якісної інформації щодо виявлення наявних проблем нерівності за ознакою статі та пошук шляхів їх вирішення. Гендерний аналіз дозволяє побачити та порівняти, яким чином і чому політичні, економічні, соціальні й інші фактори, зокрема державний політичний курс, законодавство, наявні програми, впливають на жінок і чоловіків.

³² Львівщина отримала інклюзивні шкільні автобуси – <https://dyvys.info/2019/12/20/lvivshhyna-otrymala-inklyuzyvni-shkilni-avtobusy-foto/?fbclid=IwAR3dxJa-RB5igEiamVCBGNx0Fg3F2qsiP9xemXiXIRUKoL4L2pf0fEobf8c>

Сутність ґендерного аналізу полягає у повному розкритті будь-яких наслідків політик і програм для обох статей (як чоловіків, так і жінок), а не в тому, щоб сприяти просуванню чи ослабленню позицій однієї зі статей. Його проведення дозволяє зрозуміти, чи є справедливим чинне становище окремих груп жінок і чоловіків у питанні користування послугами. Отож ґендерний аналіз досліджує соціальне різноманіття, виявляє відмінності між жінками й чоловіками у доступі до ресурсів, користуванні послугами, вишукує причини та з'ясовує наслідки таких розривів.

Ґендерний аналіз надає необхідні дані та інформацію для інтеграції ґендерних аспектів у політику, програми та проєкти. Таким чином проведення ґендерного аналізу дозволяє розробити заходи, які стосуються ґендерних нерівностей і задовольняють різні потреби жінок та чоловіків. Тому візьміть до уваги, що проведення ґендерного аналізу передбачає визнання історичних та соціальних нерівностей, з якими стикаються жінки, і має на меті інформувати про розробку політики, програм і проєктів для подолання цих нерівностей. Проведення ґендерного аналізу включає врахування конкретного досвіду, ролей та обов'язків жінок та рівня доступу до ресурсів і прийняття рішень. Також особливу увагу під час проведення аналізу приділяють визначенню становища вразливих груп населення. Наведені нижче контрольні запитання допоможуть вам у проведенні аналізу у своїх громадах:

- Хто є цільовою групою запропонованої політики, програми чи проєкту?
- Чи аналізуються конкретні умови життя та потреби жінок і вразливих груп?
- Чи запропоновані заходи посилюють участь жінок і вразливих груп? Які конкретні механізми дозволяють їм брати участь у програмі?
- Чи уникаємо ми будь-якої ненавмисної шкоди, яку ми могли б нанести вразливим групам?

ҐЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ОПИТУВАННЯ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ (ВПО)³³

Ґендерний аналіз був спрямований на здійснення оцінки становища жінок і чоловіків ВПО, визначення особливостей та особливих потреб щодо захисту їх прав, специфіки проблем ВПО-жінок, з'ясування того, наскільки дотримується принцип рівних можливостей жінок і чоловіків ВПО у сфері реалізації їхніх прав. Під час проведення аналізу було визначено основні проблеми, з якими стикаються жінки ВПО, тенденції та закономірності у сферах: взяття на облік, відновлення й оформлення документів, що посвідчують особу, право на житло, право на охорону здоров'я, соціальний захист і пенсійне забезпечення, освіту, доступ до суду тощо.

³³ Звіт про ґендерний аналіз результатів всеукраїнського опитування щодо дотримання прав ВПО
https://www.vplyv.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/Zwit_pro_gendernyi_analiz_2018.pdf

Відповіді на ці та інші питання під час проведення ґендерного аналізу дозволять встановити основні причини існування ґендерної нерівності і допоможе встановити відповідні цілі та заходи щодо їх усунення чи зменшення.

Отож ґендерний аналіз забезпечує основу для забезпечення задоволення потреб жінок і чоловіків – жителів громади. **Результатом ґендерного аналізу** є розроблення проєктів і політик, спрямованих на подолання ґендерних розривів, зменшення й усунення нерівності між жінками та чоловіками, встановлення соціальної справедливості.

ҒЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ОПИТУВАННЯ ЩОДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ (ВПО)³⁴

Ғендерний аналіз виявив ґендерну специфіку становища жінок і чоловіків ВПО в Україні, яка повторює основні проблеми суспільства через різні ґендерні ролі та наявні ґендерні стереотипи. Наприклад, на жінках лежить значно більша відповідальність і додаткове навантаження щодо виховання неповнолітніх дітей (разом з дітьми до 18 років проживає 41,6% жінок і 27,1% чоловіків).

Жінки-ВПО втричі частіше за чоловіків проживають з багатодітними родинами, майже вдвічі – у малозабезпечених сім'ях і на 9% частіше – у сім'ях, які перебувають у складних життєвих обставинах. Оскільки жінки-ВПО перебувають у більш економічно вразливому стані, ніж чоловіки (27,5% опитаних жінок змушені економити навіть на їжі проти 20,7% опитаних чоловіків), вони часто фінансово залежать від чоловіків або інших членів родини, частіше, ніж чоловіки утримують дітей, менше зайняті на ринку праці та започаткували власний бізнес, суттєво більше відчувають брак коштів і змушені заощаджувати.

Рекомендації, які були надані за результатами аналізу:

- започаткування та проведення ґендерно орієнтованих програм економічної підтримки жінок-ВПО, особливо вразливих категорій;
- забезпечення безвідсоткових кредитів на започаткування бізнесів, податкових пільг і податкових канікул для жінок-ВПО;
- необхідні програми зайнятості, які б могли передбачати та забезпечувати усім необхідним «віддалене» чи «віртуальне» робоче місце для жінок-ВПО;
- інші.

³⁴ Звіт про ґендерний аналіз результатів всеукраїнського опитування щодо дотримання прав ВПО https://www.vplyv.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/Zwit_pro_gendernyi_analiz_2018.pdf

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ҐЕНДЕРНОГО АНАЛІЗУ

Метою проведення ґендерного аналізу на рівні територіальних громад є визначення рівня забезпечення потреб і задоволення інтересів жінок і чоловіків та/або їх груп у процесі реалізації Стратегії розвитку, Програми соціально-економічного та культурного розвитку територіальної громади, місцевих цільових і бюджетних програм. Завдання ґендерного аналізу полягають у виявленні та з'ясуванні причин виникнення ґендерних розривів і дискримінації.

Ґендерний аналіз є одним із ключових елементів будь-якої роботи в рамках ҐОБ, проте під час його здійснення недостатньо лише дослідити становище жінок і чоловіків. Важливо виявити різноманітні ролі жінок і чоловіків, дівчат і хлопців у сім'ї, громаді, в економічних, правових і політичних структурах. Крім того, потрібно доказово переконатися в тому що, в процесі формування та реалізації місцевої політики інтереси, потреби, пріоритети та проблеми жінок і чоловіків, які проживають в ОТГ (з урахуванням їхнього віку, етнічного походження, соціально-економічного статусу, місця проживання та ін.) враховуються, задовольняються і вирішуються належним чином у різних життєвих ситуаціях.

- Тому основними завданнями проведення ґендерного аналізу є:
- Виявлення відмінностей між жінками та чоловіками, що базуються на нерівномірному розподілі ресурсів, можливостей, обмежень і влади;
- Забезпечення чіткого визначення та вирішення різних потреб жінок і чоловіків на всіх етапах політичного циклу;
- Сприяння участі та залученню жінок до громадського, політичного й економічного життя.

ЯК ПРАЦЮЄ ҐЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ?

Ґендерний аналіз є важливим елементом соціально-економічного аналізу та застосовується до будь-якого сектору (сфери, галузі), типу втручання, механізму чи інструменту розвитку, починаючи від реформи державної або місцевої політики до інвестиційних планів/проектів і технічної допомоги, як у міських, так і в сільських місцевостях. Як частина широкої категорії соціально-економічного аналізу, ґендерний аналіз починається з виявлення та пояснення ґендерних нерівностей у конкретному контексті. Це допомагає сформуванню розуміння різних моделей участі, поведінки та діяльності жінок та чоловіків в економічних, соціальних і правових структурах та наслідків цих відмінностей.

Ґендерний аналіз не проводиться окремо, а інтегрується в усі етапи стратегічного, програмно-цільового бюджетного планування для підвищення якості прийнятих рішень та ефективності здійснення запланованих заходів.

Він спонукає осіб, що його здійснюють ставити питання, які потребують пошуку інформації, щоб зрозуміти, чому ситуація склалася саме так, зокрема отримання відповідей на запитання:

- Хто має доступ до ресурсів і послуг? Хто їх контролює? Хто приймає рішення в громаді?
- В якому контексті (соціально-економічному, культурному, релігійному та ін.) це відбувається?
- Чи є гендерночутливими планування, реалізація та оцінка заходів у територіальній громаді?

Щоб відповісти на ці запитання, необхідно вивчати припущення щодо розподілу ресурсів між жінками і чоловіками та/або їх групами, впливу культури та традицій у територіальній громаді тощо. Це дозволяє отримати відповідь на запитання, які часто не враховуються при складанні місцевого бюджету або формування місцевої політики, зокрема – яким буде вплив бюджетних програм на окремі групи жінок і чоловіків, дівчат і хлопців. Гендерний аналіз оцінює, наскільки успішно місцевий бюджет вирішує гендерні розриви та визначає фактичний розподіл ресурсів між жінками й чоловіками, дівчатами і хлопцями.

З ДОСВІДУ РОБОТИ РОБОЧОЇ ГРУПИ З ГОБ ОСТРИКІВСЬКОЇ ГРОМАДИ (ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ)

Робоча група з ГОБ провела гендерний аналіз інформаційної політики, громади, який засвідчив, що населення недостатньо проінформовано про ініціативи, які стосуються їхніх інтересів. Причина – недостатнє врахування гендерних відмінностей у каналах отримання інформації. Так, результати аналізу показали, що частка жіночого населення преважує над часткою чоловічого (56% проти 44%); серед осіб похилого віку жінок вдвічі більше, ніж чоловіків (268 особи проти 132 осіб); самотні – майже виключно жінки (17 осіб проти 2 осіб); серед безробітних (зарєстрованих) жінок більше (38 осіб проти 19 осіб). Отже, жінки, будучи більш вразливими, мають менше можливостей на отримання необхідної інформації, оскільки її поширення відбувається лише через офіційний сайт або сторінки територіальної громади у соціальних мережах, що виключає доступ до неї осіб старшого віку та тих, хто проживає в умовах без інтернету. Крім того, ті, хто проживають у віддалених від «центральної садиби» населених пунктах, не в змозі отримати інформацію, розміщену в друкованому вигляді в/біля спеціалізованих установ. За результатами гендерного аналізу робоча група надала такі рекомендації: покращити доступ населення, особливо вразливих груп, до вичерпної інформації про соціальні, адміністративні й інші послуги, які надаються в громаді, через розміщення інформаційних стендів, наповнення та просування інтернет-сайту.

За результатами гендерного аналізу Остриківська ОТГ включила до своєї бюджетної програми з благоустрою статті витрат на виготовлення щитів для розміщення друкованої інформації в усіх населених пунктах ОТГ.

Таким чином, ґендерний аналіз надає інформацію про потенційну пряму чи опосередковану користь програми для жінок і чоловіків, деякі вхідні дані для заходів, що сприяють досягненню рівності в конкретному контексті. На підставі отриманої інформації можна розробити заходи спрямовані на досягнення ґендерної рівності та зменшення ґендерної нерівності.

ЯК І КОЛИ ПРОВОДИТИ ҐЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ

Ґендерний аналіз можна проводити в будь-який час і на будь-якому етапі процесу управління. Однак якщо ви не маєте необхідні знання та навички, які слід використати для проведення ґендерного аналізу, радимо скоритись коротким переліком питань, який дозволить вам провести початковий аналіз:

- Чи однакові ролі виконують чоловіки та жінки в громаді?
- Чи однаковою мірою жінки і чоловіки у територіальній громаді користуються послугами освіти, культури, спорту тощо?
- Чи мають жінки та чоловіки з вразливих груп, віддалених населених пунктів, чи особи з інвалідністю однакову можливість користуватись послугами, які є у громаді?
- Чи однакову кількість годин витрачають жінки і чоловіки на неоплачувану роботу чи догляд за домом і сім'єю?

Відповідаючи на ці питання, ви починаєте працювати з ґендерним аналізом, який спонукає до розуміння того, що потрібно зробити для поліпшення становища жінок і чоловіків. Таке розуміння дозволяє краще спланувати та проводити відповідні заходи для забезпечення соціального включення та рівного доступу мешканців і мешканок ОТГ до основних ресурсів і публічних послуг.

ОБЛІК ҐЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ У ПРОЄКТАХ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ³⁵

На етапі проєктування всі теперішні й потенційні споживачі (жінки й чоловіки) мають брати участь у консультаціях, надавати свої зауваження і пропозиції, що дозволить внести ясність: що необхідно зробити, щоб послуги з тепlopостачання більш повно задовольняли потреби споживачів і стали ефективнішими? Оскільки жінки частіше відповідають за ведення сімейного бюджету, їх участь може безпосередньо вплинути на збір платежів, і, зрештою, на фінансову стійкість функціонування комунальних служб. Проєкти з електрифікації сільських районів і відновлюваної енергетики позитивно впливають на становище жінок і дівчат у питанні підвищення їх безпеки завдяки організації вуличного освітлення, розширенню ділових можливостей малих і середніх підприємств, полегшенню доступу до інформації та освіти за допомогою радіо, телебачення та інтернету.

³⁵ Руководство по актуализации ґендерного фактора в проєктах централизованного теплоснабжения в СНГ – <https://www.ebrd.com/documents/gender/toolkit-gender-mainstreaming-district-heating-russian.pdf>

4.3

ІНТЕГРУВАННЯ ҐЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС

Ґендерне бюджетування – це комплексний підхід, який інтегрує ґендерні аспекти від стратегічного планування до складання бюджету та його виконання. Тому дуже важливо, щоб робота була організована на всіх етапах бюджетного процесу.

Це означає, що проведення ґендерного аналізу бюджету, політики чи програми не є одноразовим завданням, але його слід інтегрувати в бюджетний цикл для постійного інформування осіб, які приймають рішення щодо того, як поліпшити бюджети та пов'язані з ними політики для досягнення ґендерної рівності. Це сприятиме переходу від ґендерного аналізу до комплексного підходу, який враховує ґендерні аспекти у плануванні політики та бюджету, прийнятті рішень та їх реалізації, а також під час моніторингу та оцінки. Існують численні інструменти та методи, розроблені для кожного етапу бюджетного процесу. В наступних розділах посібника ви зможете познайомитись з деякими з них.

На сьогодні впровадження ҐОБ у бюджетний процес відбувається на підставі положень Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування ґендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі, про які було зазначено в розділі 1. Відповідно до них, впровадження ґендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес здійснюється в такій послідовності (рис. 2).

Рис. 2. Впровадження ґендерно орієнтованого підходу в бюджетний процес

ЗДІЙСНЕННЯ ОГЛЯДУ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ТА ІНШИХ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ МІСТЯТЬ ІНФОРМАЦІЮ ПРО ҐЕНДЕРНУ РІВНІСТЬ

Огляд проводиться з метою створення цілісного уявлення про ґендерну рівність в аналізованій сфері/галузі, що належить до повноважень головного розпорядника бюджетних коштів. Нормативно-правові акти та інші документи, які містять інформацію про ґендерну рівність необхідно згрупувати за такими позиціями:

- вимоги/показники (індикатори) щодо ґендерної рівності, визначені міжнародними угодами, директивами міжнародних організацій, членом яких є Україна;
- вимоги/показники (індикатори) щодо ґендерної рівності, визначені вітчизняними нормативно-правовими актами;
- статистичні й аналітичні дані про становище жінок, чоловіків та/або їх груп;
- дані про інтереси, потреби та пріоритети жінок, чоловіків та/або їх груп;
- дані про ґендерні розриви, ґендерну дискримінацію, тенденції у забезпеченні потреб і задоволенні інтересів жінок, чоловіків та/або їх груп.

Оглядом можуть бути охоплені чинні нормативно-правові акти, норми міжнародного та національного права, в т.ч. міжнародні угоди, директиви міжнародних організацій, членом яких є Україна, доповіді та звіти міжнародних організацій, наукових установ, громадських організацій тощо. Зокрема, щодо наявних проблем у становищі жінок, чоловіків та/або їх груп, задоволення їхніх інтересів, забезпечення прав та можливостей, а також про взяті Україною зобов'язання щодо забезпечення ґендерної рівності, вимоги нормативно-правових актів, завдання стратегічних і програмних документів держави, цільові показники щодо ґендерної рівності. Для проведення огляду рекомендуємо скористатись *додатком 1*.

ПРОВЕДЕННЯ ҐЕНДЕРНОГО АНАЛІЗУ БЮДЖЕТНОЇ ПРОГРАМИ

У наказі Міністерства фінансів України визначено:

Ґендерночутлива бюджетна програма враховує ґендерний аспект і містить кількісні та якісні характеристики, спрямованості на забезпечення ґендерної рівності: зменшення ґендерних розривів, усунення ґендерної дискримінації, послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій у відповідній сфері/галузі з погляду забезпечення ґендерних потреб і задоволення ґендерних інтересів.

Ґендерно нейтральна – потребує вжиття додаткових заходів (досліджень) для врахування ґендерного аспекту.

До **ознак гендерночутливої бюджетної програми** віднесено наявність:

- гендерно орієнтованої мети і завдань, які спрямовані на зменшення гендерних розривів, усунення гендерної дискримінації тощо;
- заходів програм і напрямів використання бюджетних коштів, які враховують потреби й можливості різних груп жінок і чоловіків (зокрема літніх, осіб з інвалідністю, батьків з дітьми та ін.), в отриманні послуг у конкретній сфері, у т.ч. за віком, місцем проживання тощо;
- результативних показників, у т.ч. даних, розподілених за статтю, які висвітлюють послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій у відповідній сфері (галузі), користь для суспільства від реалізації бюджетної програми, зокрема з погляду забезпечення гендерної рівності.

Бюджетна програма відноситься до гендерночутливої або гендерно нейтральної виключно за результатами гендерного аналізу.

Метою гендерного аналізу бюджетної програми є визначення рівня забезпечення потреб і задоволення інтересів жінок і чоловіків та/або їх груп у процесі реалізації бюджетної програми, виявлення у відповідній сфері/галузі гендерних розривів, гендерної дискримінації та причин їх виникнення.

Проведення гендерного аналізу бюджетної програми має низку переваг, зокрема дозволяє:

- виявити, наскільки місцевий бюджет задовольняє потреби кінцевих споживачів;
- обґрунтувати планові показники, які під час виконання бюджетної програми дозволять зменшити/посилити гендерну нерівність;
- виявити резерви збільшення/зменшення доходів бюджету та причини виникнення розбіжності між обсягом планових і фактичних видатків;
- оцінити кінцеві результати здійснення політики через вплив заходів, які фінансуються в межах бюджетних програм;
- вдосконалити процедуру підготовки документів, що застосовуються у бюджетному процесі з урахуванням гендерних аспектів.

За результатами проведеного гендерного аналізу бюджетної програми необхідно узагальнити отриману інформацію за формою, яка рекомендована Міністерством фінансів у додатку 2 до Методичних рекомендацій (формуляри наведені у *додатках 3 і 4*).

ПРИКЛАД ҐЕНДЕРНОГО АНАЛІЗУ «ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В М. ГОРІШНІ ПЛАВНІ НА 2016-2019 РОКИ»³⁶

Ґендерний аналіз цільової групи: загальна кількість молодих людей у місті, на яких спрямовані заходи програми становить 5850 осіб, з них 2965 хлопців і 2885 дівчат (дані за 2018 р.). Відсутність ґендерної статистики не дозволяє зробити більш детальний аналіз. У програмі присутній ґендерний розрив: у 2016 р. нею було охоплено 45% хлопців і 55% дівчат, у 2017 р. – 47% дівчат і 53% хлопців, у 2018 р. – 51% хлопців і 49% дівчат. Більшість бюджетних коштів (41%) було витрачено на придбання матеріалів, предметів, подарунків тощо, 32% – на оплату послуг.

Ґендерна оцінка: Програма є ґендерно нейтральною.

За результатами ґендерного аналізу *рекомендовано* внести зміни до паспорта бюджетної програми, а саме доповнити показники:

- продукту – кількість осіб за віковими групам всього, в т.ч. дівчат;
- ефективності – середньорічні витрати на одну особу по віковій групі всього, в т.ч. дівчат; середньорічні витрати на одну особу всього, в т.ч. на дівчат,

а також внести зміни до статистичної звітності й адміністративних даних, які необхідно формувати з урахуванням ґендерночутливих показників (індикаторів).

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ҐЕНДЕРНОГО АНАЛІЗУ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ

Застосування ґендерного підходу до управлінських рішень має стратегічний або прикладний характер. Рішення приймаються головними розпорядниками та іншими учасниками бюджетного процесу на основі висновків і пропозицій, розроблених за результатами ґендерного аналізу бюджетної програми. Такі рішення можуть стосуватись питань:

- врахування ґендерного аспекту (відповідних характеристик) у бюджетних програмах;
- планування головним розпорядником бюджетних коштів заходів (дій) з подальшого впровадження ґендерного підходу до бюджетного процесу, зменшення ґендерних розривів, усунення ґендерної дискримінації, забезпечення потреб, задоволення інтересів жінок і чоловіків та/або їх груп;
- вдосконалення процесу збору й обробки даних, запровадження нових та/або перегляд наявних форм статистичної, адміністративної та іншої звітності.

³⁶ Більше прикладів Проєкту ПРОМІС щодо досягнення ґендерної рівності – <http://pleddg.org.ua/ua/genderna-rivnist/>

Такі рішення приймаються відповідно до компетенцій головного розпорядника. При цьому мають бути враховані бюджетні призначення, встановлені рішенням про місцевий бюджет, та/або фінансові обмеження на плановий і наступні за плановим два бюджетні періоди, визначені відповідно до законодавства.

Необхідно зауважити, що іноді видається, що бюджетна програма або публічна послуга, яка надається в її межах, орієнтована на все населення територіальної громади (наприклад, реалізація інвестиційних проєктів, будівництво об'єктів інфраструктури).

У такому разі за результатами гендерного аналізу може бути прийняте рішення щодо необхідності вживати додаткові заходи з визначення потенційних груп отримувачів публічних послуг, їх вигод та інтересів, оцінювати майбутні соціальні, економічні й екологічні ефекти від реалізації програми, що фінансується з місцевого бюджету.

Понад це, таке рішення має знайти своє відображення у відповідній формі оформлення результатів гендерного аналізу бюджетної програми, а саме п. 4 «Позиції за результатами гендерного аналізу бюджетної програми».

Це можуть бути заходи з подальшого впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі (проведення гендерного аналізу бюджетної програми або її окремих завдань, напрямів використання коштів, послуг, що надаються в межах бюджетної програми).

Приклади прийняття рішень за результатами проведеного гендерного аналізу бюджетних програм, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів (за галузями):

- **охорони здоров'я**, здійснений у Житомирській, Івано-Франківській, Черкаській, Вінницькій, Сумській, Полтавській, Запорізькій, Закарпатській, Херсонській, Чернівецькій, Миколаївській, Київській областях і місті Києві (http://grbproject.org/wp-content/uploads/2018/11/Healthcare_ukr.pdf);
- **фізичної культури та спорту**, здійснений у Дніпропетровській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Харківській, Херсонській, Черкаській, Чернівецькій областях і в Міністерстві молоді та спорту України (http://grbproject.org/wp-content/uploads/2019/11/Sport_GOB_UKR.pdf);
- **освіти**, здійснений у Житомирській, Івано-Франківській, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Чернівецькій областях і місті Києві (http://grbproject.org/wp-content/uploads/2018/11/Education_ukr.pdf).

МОНІТОРИНГ ҐЕНДЕРНОЧУТЛИВИХ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ

Відповідно до Методичних рекомендацій, головним розпорядникам та іншим учасникам бюджетного процесу в межах своїх повноважень доцільно здійснювати моніторинг з урахуванням ґендерних аспектів, що дозволить зменшити ґендерні розриви, усунути ґендерну дискримінацію, забезпечити задоволення інтересів і потреб жінок і чоловіків та/або їх груп у процесі реалізації бюджетних програм.

Моніторинг спрямований на оцінку поточної ситуації та з'ясування потреб, оцінку впливу та здійснення контролю за виконанням плану дій і формулювання рекомендацій щодо подальших заходів. Моніторинг дозволяє безперервно відстежувати події і процеси, а оцінювання – з'ясувати, наскільки це ефективно відбувається в конкретний момент часу, чи потрібні зміни і до яких результатів це призведе.

Основними завданнями ґендерного моніторингу є відстеження на систематичній основі стану виконання ґендерночутливих бюджетних програм та отримання актуальної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень. Завдяки збору ґендерної інформації головні розпорядники бюджетних коштів можуть контролювати ситуацію в кожній конкретній сфері (галузі).

Важливо, щоб на кожному етапі моніторингу (планування, впровадження й оцінка) були максимально залучені всі зацікавлені сторони. Причому при формуванні складу моніторингової групи рекомендовано застосовувати ґендерний підхід. Колективні зусилля всіх учасників сприятимуть впровадженню реальних змін для покращення життя всіх мешканців і досягнення ґендерного балансу в ОТГ. Дані ґендерного моніторингу використовуються для подальшої реалізації бюджетної програми, відстеження проміжних результатів, вдосконалення процесу витрачання коштів і відповідності прийнятим процедурам.

Зазначимо, що моніторингу й оцінюванню присвячені окремі розділи в усіх попередніх Модулях.

Для того щоб перевірити наскільки вам вдалося інтегрувати ґендерні аспекти на різних етапах роботи з ҐОБ, рекомендуємо скористатись контрольним списком запитань, перелік яких наведено в *додатку 5*.

4.4 ІНСТРУМЕНТИ ҐЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ

Для того щоб досягти успіху у впровадженні ҐОБ, ґендерні аспекти мають бути інтегровані на усіх етапах бюджетного процесу. Досягти цього можна за допомогою застосування спеціальних інструментів, до яких відносять стандартні економічні й аналітичні інструменти ґендерного бюджетування, взяті з міжнародної практики ҐОБ. Для розробки ґендерночутливих програмних документів, зокрема, тих, на які акцентовано увагу в Модулях 3 і 5, пропонуємо деякі інструменти ґендерно орієнтованого бюджетування, які можна використати на рівні ОТГ.

ҐЕНДЕРНА СТАТИСТИКА ТА ҐЕНДЕРНОЧУТЛИВІ ДАНІ

Використовуючи ґендерний підхід, органи місцевого самоврядування отримують можливість диференціювати дані за статтю, віком, етнічною належністю, освітою, фізичним і сімейним станом, кількістю членів у родині (в т.ч. дітей та інших членів сім'ї, які потребують догляду), посадою, рівнем доходу, можливістю користуватися комп'ютером та іншими необхідними показниками. Така інформація дозволяє оцінити й зрозуміти реальну ситуацію, яка існує в територіальній громаді, зокрема, встановити ступінь залучення жінок і чоловіків у різних сферах діяльності, вирішити проблеми, які виникають при розподілі ресурсів і доходів, прав і обов'язків, робочого навантаження та відпочинку.

Ґендерна статистика не є окремою ізольованою сферою діяльності, а навпаки, являє собою напрям, пов'язаний з іншими сферами статистики, зокрема економіки, сільського господарства, охорони здоров'я, освіти, зайнятості та ін. Вона спрямована на вивчення відмінностей у становищі жінок і чоловіків у суспільстві. Важливо пам'ятати, що ґендерна статистика не повинна обмежуватись питаннями родини або іншими, які зазвичай асоціюються з жінками. Навіть теми, які можуть здатись нейтральними (наприклад, економічний розвиток, охорона навколишнього середовища, сільське господарство збройний конфлікт та ін.) насправді відображають важливі ґендерні аспекти. Окремі приклади джерел даних та їх значимість для виміру ґендерної нерівності в сільському господарстві наведені за посиланням³⁷.

Ґендерна статистика адекватно відображає відмінності та нерівності у становищі жінок і чоловіків у всіх сферах життя та визначається сумою певних характеристик. Дані збираються та подаються з розбивкою за статтю як первинна та загальна класифікація; визначають ґендерні проблеми; базуються на концепціях і визначеннях, які відображають різноманітність жінок і чоловіків та охоплюють усі аспекти їхнього життя; методи збору враховують соціальні та культурні стереотипи й фактори, які можуть викликати ґендерні упередження³⁸.

³⁷Руководство по гендерной статистике в сельском хозяйстве – <http://www.fao.org/3/a-i5769r.pdf>

³⁸ Integrating a Gender Perspective into Statistics. Studies in Methods, Series F No. 111. 2016. – <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/Standards-and-Methods/files/Handbooks/gender/Integrating-a-Gender-Perspective-into-Statistics-E.pdf>

Джерелами даних для ґендерного аналізу можуть бути:

- офіційна державна статистична, фінансова, адміністративна та інша звітність;
- документи бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку;
- бюджетні запити головного розпорядника, паспорти бюджетних програм і звіти про їх виконання;
- нормативно-правові акти й інші документи, які містять інформацію про ґендерну рівність.

До ґендерночутливих даних відносяться показники: демографічної ситуації, охорони здоров'я та безпеки, освіти, економічної активності та матеріального забезпечення населення, рівня і структури особистого споживання, пенсійного забезпечення, які можуть бути розширені іншими деталізованими показниками. Використання ґендерних показників дозволяє оцінити потенціал ОТГ, виявити ґендерні розриви і тенденції та акцентувати увагу на питаннях ґендерної рівності й справедливості. За їх допомогою встановлюється прогрес або його відсутність у досягненні поставлених у місцевих програмах цілей через з'ясування розбіжностей між плановими і фактичними показниками (у кількісному, якісному та часовому проміжках).

Під **ґендерною чутливістю** розуміється прийняття до уваги соціокультурних факторів, які лежать в основі дискримінації. Це критерій аналізу місцевої політики, стратегічних та оперативних документів, цільових і бюджетних програм і проєктів, за якого можна отримати відповідь на запитання:

- Як ті, хто розробляє і приймає управлінські рішення визначають проблеми дискримінації в усіх різноманітних проявах?
- Чи враховано чинне становище жінок і чоловіків і чи не погіршиться воно через здійснення запланованих програмою/проєктом заходів (напрямів діяльності)?
- Чи буде встановлено/відновлено ґендерний баланс?

Ґендерні дані містяться у статистичних збірниках «Жінки і чоловіки в Україні» та «Діти, жінки та сім'я в Україні», а також у розділі «Жінки і чоловіки в Україні»: демографічна, соціальна та економічна статистика на сайті Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>). На жаль, такі дані не завжди відповідають потребам ОТГ, тому на рівні територіальної громади доводиться самостійно збирати ґендерночутливі показники³⁹. Розуміння реальних потреб осіб, що звернулись за послугою підвищує якість, доступність і комфортність отримання кінцевого результату для людей з інвалідністю, з маленькими дітьми та інших.

³⁹ Ґендерний посібник: практичні рекомендації щодо інтегрування комплексного ґендерного підходу до роботи ЦНАП – <https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/348/Gendernyj-posibnyk.pdf>

Наприклад, у роботі ЦНАП гендерні дані необхідні при здійсненні планування, моніторингу та використання бюджету для надання адміністративних послуг. Вони допомагають виявити найбільш поширені види послуг серед різних груп населення, зрозуміти проблемні ситуації, в яких опиняються споживачі. Соціально-демографічні дані (вік, стать, соціальний статус) необхідно включити в усі звіти, крім того, в шаблони форм/заяв/листів онлайн-опитувань та ін.

З ДОСВІДУ РОБОТИ РОБОЧОЇ ГРУПИ З ГОБ ДОБРОПІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ (ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ)

Робоча група з ГОБ м. Добропілля збирала гендерно дезагреговані дані за декілька років за кожною із сфер надання публічних послуг.⁴⁰ Робота була зосереджена на наявних гендерних розривах та особливих потребах різноманітних цільових аудиторій споживачів і споживачок послуг. Зібрані дані допомогли фахівцям і фахівчиням ОМС:

- вивчити освітні потреби учнів та учениць з особливими освітніми потребами й організувати для них освітні простори в загальноосвітніх ф дошкільних закладах міста, переглянути змістовну спрямованість закладів позашкільної освіти міста;
- запровадити управлінський дискурс щодо наявних гендерних стереотипів щодо успішності та якості навчання дівчат і хлопців у старших класах ЗОШ міста;
- проаналізувати причини фемінізації комунальних інституцій охорони здоров'я, удосконалити інформаційну роботу з людьми старшого віку, що є споживачами соціальних послуг Терцентру;
- побачити наявні гендерні розриви у споживанні послуг у сфері культури, спорту та фізичної культури та переглянути фінансування цих сфер, розробивши гендерночутливі бюджетні запити та бюджетні програми.

ГЕНДЕРНІ ПОКАЗНИКИ (ІНДИКАТОРИ)

Гендерночутливі індикатори – якісні та кількісні показники, що дозволяють з'ясувати реальне положення різних груп населення (жінок, чоловіків, дівчат, хлопців, осіб з інвалідністю тощо) у різних сферах життєдіяльності на регіональному рівні.

⁴⁰ Більше інформації на сайті громади м. Добропілля <https://mrd.gov.ua/ekonomika-ta-finansy>

Виділяють **4 категорії ґендерночутливих показників (індикаторів)**⁴¹:

- 1. Показники, розподілені за ознакою статі**, наприклад, відсоткове співвідношення представництва жіночої та чоловічої статі; рівень зайнятості жінок порівняно з аналогічним показником чоловіків та ін. Показник зайнятості окрім розмежування за статтю може бути розділений за віковими групами, рівнем освіти, місцем проживання (село/місто), видами економічної діяльності, професійними групами та ін.
- 2. Окремі ґендерні показники**, наприклад, кількість врахованих випадків зґвалтування, про які було заявлено; кількість випадків раку простати та ін. Часто вони використовуються під час вивчення стану здоров'я мешканців і мешканок населеного пункту.
- 3. Показники, які є важливими з погляду ґендерного фактора**, наприклад, кількість дитячих садочків (груп); відстань до найближчого медичного або навчального закладу та ін. Ці заклади є важливими для жінок і чоловіків, які займаються вихованням або доглядом за дітьми. Показники дозволяють вирахувати час, який витрачають батьки на дорогу або з'ясувати причини, за яких жінка або чоловік відсутній на робочому місці.
- 4. Показники, які частіше обирають жінки**, ніж чоловіки, і навпаки, наприклад, жінки меншою мірою, ніж чоловіки схильні до корупційних дій або вимагають хабара при здійсненні службових обов'язків; жінки частіше підтримують програми, які спрямовані на підтримку сім'ї, освіти й охорони здоров'я, а чоловіки – програми, які стимулюють економічне зростання та підтримку приватних ініціатив.

Крім того, виокремлюють кількісні та якісні показники:

- Кількісні: рівень жінок і чоловіків, зайнятих на ринку праці у визначений період часу (%).
- Якісні: як рівень зайнятості вплине на ґендерні відносини в домогосподарстві, розподілі праці та статус жінки з погляду жінок і чоловіків?

ҐЕНДЕРНИЙ ПОРТРЕТ (ПРОФІЛЬ) ОТГ (РЕГІОНУ)

Важливим кроком до систематизації ґендерночутливих даних на рівні ОТГ є розробка **ґендерного портрета (профілю)**. Наведена в ньому інформація відображає соціально-демографічне становище, стан здоров'я, рівень освіти й економічної діяльності жінок і чоловіків, їх громадсько-політичну активність на рівні територіальної громади.

Ґендерний портрет територіальної громади – документ, який формується на основі ґендерної статистики та повинен стати базисом для формування місцевої політики. Для його створення використовують показники, які характеризують положення жінок і чоловіків у всіх сферах суспільної та економічної діяльності.

⁴¹ Руководство пользователя гендерной статистикой – https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Gender/Ghid_Gen_rus_2008.pdf

На сьогодні не існує єдиних вимог щодо формування гендерного портрета. Однак досвід України у розробці таких документів на обласному та місцевих рівнях дозволяє говорити про спільний підхід до їх розробки. Здебільшого основна інформація згрупована за такими показниками:

- **соціально-демографічні:** народжуваність, смертність, розподіл за віковими групами, показники рівня охорони здоров'я жінок і чоловіків та ін.;
- **соціально-економічні:** рівень доходів, зайнятості та безробіття, орієнтація місцевих бюджетів на потреби жінок, чоловіків, сімей та ін.;
- **соціально-політичні:** представництво жінок і чоловіків в органах місцевого самоврядування, партіях, громадських організаціях та ін.;
- **соціально-культурні:** освітній рівень, сімейний стан, показники рівня злочинності, домашнього насильства, торгівлі людьми та ін.

Більш детально алгоритм розроблення документа, його структурні елементи викладено за посиланням⁴².

Перевагами розробки гендерного портрета є те, що отримані дані дозволяють виявити найбільш уразливі соціальні групи і причини їх потрапляння в цю категорію, проблемні сфери (галузі), оцінити динаміку гендерних перетворень, отримати гендерний вимір суспільного життя і вплинути в подальшому на поліпшення становища населення ОТГ. Органи місцевого самоврядування можуть оцінити результати своєї роботи (прийнятих управлінських рішень) у коротко-, середньо- і довгостроковій перспективі, порівняти ці показники з показниками інших регіонів і країн.

Для того щоб скласти гендерний портрет, потрібно максимально зібрати гендерно дезагровані дані, структурувати їх за рубриками та надати аналітичний коментар до кожної з них. Під час розроблення документа можна використати такі методи дослідження, як опитування, фокус-групи, контент-аналіз та ін.

Гендерні профілі 24 областей України та міста Київ опубліковано на сайті «Євроінтеграційний портал»⁴³.

⁴² Основи гендерної політики. Навчально-методичний посібник, 2013 – http://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/11.genderna_polityka_v_osviti.pdf

⁴³ Євроінтеграційний портал – <https://eu-ua.org/genderni-profil-25-oblastey-ukrayiny>

ҐЕНДЕРНИЙ ПАСПОРТ БАЙКОВЕЦЬКОЇ ОТГ (ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ)⁴⁴

Формуючи напрями реалізації політики ґендерної рівності, громада виявила потребу в даних щодо демографічних та економічних показників з розподілом за статтю. На жаль, таку інформацію можливо зібрати у сільській місцевості лише «вручну». Як результат, зусиллями, зокрема Байковецького центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, було розроблено Ґендерний паспорт, який засвідчив:

- ❑ Негативний приріст населення громади (народилось 27 немовлят (15 дівчат і 12 хлопців), померло 89 осіб (43 чоловіки та 46 жінок);
- ❑ Основна вікова група населення – 65 років і старші, що свідчить про негативну динаміку природного приросту населення;
- ❑ 68% населення (6803 особи) – це особи віком 18-64 років;
- ❑ 362 особи дорослого населення та 44 дитини – це люди з інвалідністю;
- ❑ Зареєстровано 211 новий мешканець, вибуло 53 особи, тобто громада є доволі привабливою для проживання.

Подальший збір інформації про потреби кожного мешканця та кожної мешканки дає можливість враховувати потреби при формуванні заходів соціальних програм. Більшість із цих людей не живуть у «центральной садибі», що стало визначальним для появи в ОТГ послуги «соціальне таксі», яку можна замовити.

ҐЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ БЕНЕФІЦІАРІВ

Ґендерний аналіз бенефіціарів під час розробки та реалізації стратегічних документів територіальної громади є сучасним прогресивним підходом, який допомагає спланувати ефективніші програми, проєкти, заходи.

Бенефіціари – певна група жінок і чоловіків та/або їх груп, яка отримує певні вигоди, допомоги у рамках програм і проєктів, які реалізуються у громадах.

Аналіз бенефіціарів – інструмент соціального аналізу, який використовується для посилення впливу програм і проєктів з розвитку шляхом вивчення думки потенційних бенефіціарів щодо запланованого чи поточного втручання.

⁴⁴ Детальніше на сайті Байковецької громади <https://bsr1653.gov.ua/>

Сутність інструменту полягає у визнанні того, що становище жінок і чоловіків та їх груп має бути передумовою для визначення цілей та пріоритетів розвитку місцевої громади⁴⁵. Ключові питання: Чи однаковою мірою жінки та чоловіки можуть користуватися послугами? Чи однаково вони задоволені ними?

Цей вид аналізу враховує, що будь-яка громада складається з чоловіків і жінок, які мають різні потреби й інтереси. Тим більше, серед них певна частина належить до вразливих груп, як-от: одинокі матері, внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, ті, які живуть з ВІЛ/СНІД, літні люди, молодь та інші. Всі вони мають різні інтереси і потреби, які потрібно взяти до уваги. Аналіз передбачає проведення консультацій з цільовими бенефіціарами з метою вивчення їхніх потреб і пріоритетів. Детально про те, як використовувати цей інструмент – у розділі 3 «Гендерний аналіз зацікавлених сторін».

ГЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ БЕНЕФІЦІАРІВ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ СПОРТУ ТА ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ МЕШКАНЦІВ ТА МЕШКАНОК БАШТАНСЬКОЇ ГРОМАДИ (МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ)

Під час роботи над цільовою програмою з розвитку спорту та фізичної активності мешканців та мешканок громади з метою вивчення потреб і перспектив надання послуг з фізичної активності та спорту жінкам у Баштанській громаді гендерно-бюджетна група здійснила серію онлайн-опитувань. Для опитування жінок, молоді та спеціалістів щодо доступності послуг у сфері спорту та фізичної активності, а також спеціалістів, які працюють у галузі надання послуг з фізичної культури та спорту були розроблені анкети, які були розміщені на сайті громади⁴⁶. Так, наприклад, за результатами опитування жінок виявилось, що:

- Фізичною активністю та спортом на регулярній основі займається лише 33,7% опитаних жінок. Це переважно жінки віком від 19 до 39 або від 40 до 59 років, які проживають у центральній садибі.
- 53,7% опитаних жінок громади не вважає, що населений пункт, в якому вони мешкають має достатньо можливостей для занять спортом і, нажаль, жінки, які проживають в інших населених пунктах громади мають менші можливості для занять.
- 37,1% опитаних жінок не любить змагань.
- 25,6% опитаних жінок має інвалідність або хворобу, що не дозволяє їм займатися спортом та фізичною активністю.

⁴⁵ Identifying gender issues using the beneficiary assessment approach: a guide for practitioners – <http://siteresources.worldbank.org/INTPCENG/1143333-1116505682469/20509263/BA-Gender+Guide.pdf>

⁴⁶ Анкета опитування щодо наявності та доступності послуг для жінок Баштанської ОТГ у сфері спорту та фізичної активності доступна за посиланням https://docs.google.com/forms/d/1c-026SYLuxkDNbDYqr88UXHngY6NLDH-cmzZ50nt2M/viewform?vc=0&c=0&w=1&edit_requested=true

- 66,8% опитаних жінок вказали про необхідність для них консультації лікаря задля вибору оптимального режиму та виду своєї фізичної активності.

Результати опитування допомогли побачити актуалізовані пріоритети надання послуг у сфері спорту та фізичної активності для жінок у Баштанській ОТГ, оцінити доступність та якість наявних послуг у громаді для окремої ґендерної групи – жінок, розглянути управлінські рішення, які б допомогли зробити такі послуги більш якісними та сучасними в найближчій перспективі, наочно побачити керівництву громади та фаховим спеціалістам специфіку потреб та інтересів жінок різних вікових груп у громаді.

ОЦІНКА ҐЕНДЕРНОГО ВПЛИВУ

Оцінка ґендерного впливу надає можливість оцінити, наскільки місцева політика по-різному впливає на життя жінок і чоловіків, що в ній можна змінити, щоб запобігти, скоротити чи ліквідувати наявні диспропорції та дисбаланси. Проведення такої оцінки позитивно позначається на плануванні й здійсненні органами місцевого самоврядування відповідних заходів (напрямів діяльності). В результаті цього вирівнюється становище жінок і чоловіків і викорінюються ґендерні стереотипи/дискримінація, наприклад, щодо задоволення потреб внутрішньо переміщених жінок і чоловіків, сільських жінок чи жінок, які потерпають від множинної дискримінації та ін.

Оцінка ґендерного впливу – процес визначення прямого чи опосередкованого впливу (позитивного, негативного чи нейтрального), коротко- та довгострокових наслідків реалізації державної політики на становище різних груп дівчат і хлопців, жінок і чоловіків, який дає змогу своєчасно усунути диспропорції та ґендерну нерівність⁴⁷.

Проведення оцінки ґендерного впливу передбачає:

- Дослідження політичного, економічного, соціального й екологічного впливу ґендерного виміру в певній територіальній громаді (регіоні);
- Використання даних для аналізу наслідків і з'ясування, чи не було покладено в основу процесу прийняття рішення викривленої інформації (ґендерних стереотипів і застарілих припущень) щодо становища жінок і чоловіків;
- Розробку нормативно-правових документів, рішень, програм та ін., які більш відповідають потребам жінок і чоловіків (досягнення ґендерної рівності).

⁴⁷ Наказ Міністерства соціальної політики № 86 від 07.02.2020 «Про затвердження Інструкції щодо інтеграції ґендерних підходів під час розроблення нормативно-правових актів» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0211-20>

ПРИКЛАД ЗДІЙСНЕННЯ ОЦІНКИ ҐЕНДЕРНОГО ВПЛИВУ: КИЇВСЬКА МІСЬКА ПРОГРАМА «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕРЕЖІ ГРОМАДСЬКИХ ВБИРАЛЕНЬ МІСТА»⁴⁸

При будівництві громадських туалетів в установах чи на вулиці ігноруються ґендерні питання. Переважно, це обумовлено відсутністю кабінок для жіночих туалетів, на відміну від чоловічих, де також є пісуари; малою кількістю жіночих туалетів навіть в установах із переважно жіночим персоналом (зазвичай однакова кількість жіночих і чоловічих туалетів); різними потребами жінок (вагітністю, менструацією), через які вони потребують більше часу та інших умов у туалетах; доглядом за дітьми – у середньому дітей до громадських туалетів водять жінки. Недостатньо дослідженим є вплив поганої санітарії на здоров'я жінок і дівчат.

Результати аналізу виявили істотні ґендерні відмінності у потребах чоловіків і жінок у користуванні громадськими туалетами:

1. Жінки більш незадоволені станом громадських туалетів, ніж чоловіки, зокрема через довгі черги, погане освітлення й вентилявання повітря.
2. Жінки проводять у туалеті більше часу й потребують кращих умов: жінки в середньому витрачають 5 хв, чоловіки – 2-3 хв, якщо з дітьми – 15 хв.
3. Жінки з більшою неохотою користуються громадськими туалетами через відсутність у них гігієнічних умов або зручностей, необхідних, зокрема у період вагітності чи менструації, під час заміни підгузків немовлятам тощо.

При проєктуванні й будівництві туалетів варто усвідомлювати, що вони мають враховувати культурні особливості, бути екологічно безпечними, постійно доступними та враховувати ґендерну специфіку. З метою пристосування туалетів до реальних потреб усіх громадян необхідно консультиватися з місцевими громадянами, зокрема з жінками й дівчатами, щодо їх розміщення та дизайну.

Цей метод можна використовувати для вирішення різних проблем, наприклад, функціонування шкільних туалетів.

В основі лежить розуміння того, що попередження (превентивність) завжди краще за виправлення шкоди, бо інколи проблеми не мають чітко визначеного ґендерного виміру і можуть здаватися ґендерно нейтральними. Фактично, така оцінка дає відповіді на наступні запитання: Як впливають розроблені та прийняті органами місцевого самоврядування нормативно-правові акти на рівність жінок і чоловіків? Чи матиме рішення негативні наслідки для рівності жінок і чоловіків? Чи не вбудовані у саму процедуру прийняття рішення неприпустимі припущення, норми чи стандарти, які призводять до появи дискримінаційних явищ?

⁴⁸ ҐЕНДЕРНИЙ БЮДЖЕТНИЙ АНАЛІЗ ПРОГРАМ ПІЛОТНИХ ОБЛАСТЕЙ ТА ГАЛУЗЕВИХ МІНІСТЕРСТВ (стислий виклад) – http://grbproject.org/wp-content/uploads/2017/12/Summaries_UA.pdf

Оцінка ґендерного впливу на рівні ОТГ передбачає дослідження запланованих і незапланованих позитивних і негативних наслідків для соціальних груп (жінок і чоловіків, молоді та осіб літнього віку, зайнятих і безробітних, дітей і людей з інвалідністю та ін.) від стратегій, цільових і бюджетних програм і проєктів. Наслідки виявляються на етапах розроблення, впровадження, моніторингу й оцінювання. За допомогою оцінки ґендерного впливу можна:

1. Виявити групи зацікавлених сторін (вищезазначених соціальних груп) та їх залучення до вироблення і прийняття рішень при розробленні, реалізації, моніторингу й оцінюванні стратегії, цільової або бюджетної програми чи проєкту.
2. Врахувати потреби та пріоритети зацікавлених сторін (залежно від віку, статі, рівня доходів, освіти, місця проживання, етнічної й релігійної приналежності, стану здоров'я та ін.).
3. Усвідомити представниками органів місцевої влади та/або командою проєкту можливих позитивних і негативних наслідків від реалізації стратегії, цільової та бюджетної програми або проєкту для конкретних соціально-ґендерних груп. Це дає змогу за потреби попередити чи мінімізувати негативний або посилити очікуваний позитивний вплив, розширити перелік соціальних груп, які його відчують.
4. Визначити рівень і характер можливого впливу ґендерних груп на стратегію, цільову і бюджетну програму чи проєкт, що дає змогу забезпечити дотримання термінів, повноти й якості їх виконання, гарантувати досягнення запланованих результатів. Оцінку ґендерного впливу використовують для врахування інтересів різних соціальних груп, специфічних потреб та інтересів жінок і чоловіків, молоді та літніх осіб, а також осіб з інвалідністю при формуванні місцевих бюджетів, проведенні моніторингу ефективності та прозорості бюджетного процесу щодо зазначених соціальних груп.

Хто користується **результатами оцінки ґендерного впливу**? Посадові особи органу місцевого самоврядування або підрозділи, відповідальні за ухвалення рішень, які надають останнім перелік чітких та обґрунтованих аргументів щодо взаємозв'язку між пропонованою/проваджуваною політикою, стратегією, цільовою або бюджетною програмою чи проєктом, розв'язанням проблем розвитку та забезпеченням рівності. Оволодіння методикою оцінки ґендерного впливу є обов'язковим для тих, хто працює над залученням кредитних ресурсів і ресурсів проєктів міжнародної технічної допомоги чи приватних інвестицій. Приклади застосування методики оцінки ґендерного впливу до стратегій і проєктів розвитку територій за посиланням⁴⁹.

ҐЕНДЕРНИЙ АУДИТ

Ґендерний аудит – це одночасно й інструмент, і процес, що базується на методології активної участі (т. зв. партисипативний аудит) та сприяє ефективному практичному застосуванню в установі (організації, підприємстві) комплексного ґендерного підходу. За його допомогою можна з'ясувати, якою мірою ґендерні аспекти інтегровані до поточної діяльності органу місцевого самоврядування (структурного підрозділу), бюджетної установи, комунального підприємства та ін. та стосунків у колективі, а також до різних програмних документів.

⁴⁹ Оцінювання соціально-ґендерного впливу стратегій, програм і проєктів регіонального розвитку – <http://rozvytok.in.ua/library/download/file?fid=25.388>

Гендерний аудит (gender audit) – інструмент для оцінки та перевірки інституціоналізації гендерної рівності в організаціях, включаючи їх політику, програми, проекти та/або надання послуг, структур, процедур і бюджетів. Гендерний аудит допомагає організаціям визначити гендерні розриви та гендерні проблеми, які існують у структурах, процесах, організаційній культурі та управлінні людськими ресурсами, а також у розробці й наданні політики та послуг. Він також допомагає оцінити вплив діяльності організації та управління нею на гендерну рівність в організації⁵⁰.

Існують різні підходи до проведення гендерного аудиту, наприклад, підхід, який пропонує Міжнародна організація праці⁵¹, гендерний аудит доступності⁵² чи аудит безпеки територій⁵³. За допомогою гендерного аудиту можна оцінити діяльність органу місцевого самоврядування (структурного підрозділу), бюджетної установи, комунального підприємства та ін. (Методичні рекомендації з проведення гендерного аудиту за посиланням⁵⁴).

Дані, зібрані в процесі аудиту допомагають виявити слабкі місця в структурі, процесах, документах і практиках. Розробка планів дій на основі результатів гендерного аудиту дає змогу поліпшити якість політик, стратегій і заходів з досягненням гендерної рівності. Гендерний аудит передбачає обов'язкове залучення різних груп жінок і чоловіків до розробки стратегічних документів, дозволяє сформувавши комунікаційне поле на постійній основі, застосовувати гендерночутливі методи й інструментарій.

Для ОТГ корисними будуть такі **ініціативи проведення гендерного аудиту**:

- **Гендерний аудит міського простору** – гендерний підхід до створення якісного життєвого простору для всіх мешканців територіальної громади з урахуванням відмінностей в їхніх потребах і вимогах до публічних послуг. Кожен мешканець/кожна мешканка замислюється над питанням: чого не вистачає в територіальній громаді для комфортного проживання? Гендерний аудит дозволяє органам місцевого самоврядування сформувавши гендерночутливі умови життя для мешканців, розробляти пропозиції, рекомендації та заходи щодо підвищення якості послуг із урахуванням потреб жінок і чоловіків, активно залучати громадян до процесу розробки й прийняття управлінських рішень⁵⁵.

⁵⁰ Gender mainstreaming: gender audit - <https://eige.europa.eu/publications/gender-mainstreaming-gender-audit>

⁵¹ ILO participatory gender audit – https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---gender/documents/publication/wcms_101030.pdf

⁵² Гендерний аудит доступності (м. Краматорськ Донецької обл.) – http://www.un.org.ua/images/documents/4494/Gender%20Accessibility%20Audit_brochure_UKR.pdf

⁵³ Інструкція з проведення «Безпечно для жінки – безпечно для всіх: аудит безпеки територій» – http://www.mled.org.ua/media/docs/Safe-cities_AUC-MLED-Gender-Forum-Nov2011.pdf

⁵⁴ Руководство по проведению гендерного аудита – https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_312703.pdf

⁵⁵ Гендерний аудит міського простору – https://gc.kname.edu.ua/images/docs/gend_audit_resultatu_proecta.pdf

- **Ґендерний аудит доступності** – визначає доступність як здатність отримувати доступ до послуг і рівну користь від них, що робить можливим реалізацію прав людини та досягнення рівності всіх жінок і дівчат з метою нікого не залишити осторонь. До складу перевірених аудитом будівель увійшли державні заклади, що надають послуги, які є пріоритетними для жінок з інвалідністю або жінок, які мають дітей з інвалідністю⁵⁶.
- **Ґендерний аудит безпеки територій** – дозволяє отримати відповідь на запитання: чи безпечно мені/моїм близьким повертатися пізно ввечері додому, чи легко знайти за адресою в незнайомому місці будинок, чи можна піднятися до власної квартири чи іншого потрібного місця з важкими речами, дитячим візочком тощо? Отримана інформація дозволяє вплинути на зміни, бо увага зосереджується на попередженні сексуальних домагань і всіх форм нападів, збільшенням безпеки для жінок у публічних і напівпублічних місцях: парки, зупинки громадського транспорту, вулиці, робочі місця, навчальні заклади і територія, на якій вони знаходяться, паркувальні майданчики, громадські туалети, центри відпочинку, бари та інші місця, де люди почуваються у небезпеці⁵⁷.

ПРИКЛАДИ ҐЕНДЕРНОГО АУДИТУ БЕЗПЕКИ ТЕРИТОРІЙ: ІНІЦІАТИВА «БЕЗПЕЧНІ МІСТА І БЕЗПЕЧНІ ГРОМАДСЬКІ ПРОСТОРИ» (М. РУБІЖНЕ)

Реалізація ініціативи для міста є можливістю долучення до кращих практик світового рівня у впровадженні ґендерночутливих програм та організації безпечного життєвого простору для жінок, чоловіків, хлопців і дівчат, які мешкають у місті. Під час дослідження було проведено 10 фокус-груп, 21 глибинне інтерв'ю з експертами, 4 глибинні інтерв'ю з жінками з інвалідністю.

Аудитом безпеки територій було охоплено 80% площі міста Рубіжного. У результаті виявлено, що основні фактори, які підвищують ризик насильства щодо жінок і дівчат у громадських місцях, пов'язані з соціально-економічними труднощами місцевого населення, інфраструктурними проблемами й упередженими ґендерними нормами. Актуальним для жінок і дівчат є питання освітлення вулиць, під'їздів, часові обмеження руху громадського транспорту, наявність великої кількості місць продажу та вживання спиртних напоїв. За підсумками роботи було сформовано інтерактивну карту небезпечних локацій і розроблено міську програму «Рубіжне – безпечне місто».

⁵⁶ Ґендерний аудит доступності (м. Краматорськ Донецької обл.) – http://www.un.org.ua/images/documents/4494/Gender%20Accessibility%20Audit_brochure_UKR.pdf

⁵⁷ Інструкція з проведення «Безпечно для жінки – безпечно для всіх: аудит безпеки територій» – http://www.mled.org.ua/media/docs/Safe-cities_AUC-MLED-Gender-Forum-Nov2011.pdf

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНОГО БЮДЖЕТУВАННЯ

Діяльність у галузі гендерно орієнтованого бюджетування сьогодні є поширеною практикою. Щоб зрозуміти, наскільки актуальною є робота з ГОБ для вашої громади, подумайте про галузь/сферу (освіта, охорона здоров'я, соціальний захист тощо), де би ви хотіли застосувати цей підхід і дайте відповідь на такі питання:

- Чи стосується ваша ідея/програма однієї або кількох цільових груп жінок чи чоловіків?
- Чи вплине вона на повсякденне життя жінок/чоловіків?
- Чи існують відмінності між жінками і чоловіками у цій галузі (щодо прав, доступу, ресурсів, участі, цінностей і норм)?

Якщо відповідь на будь-яке з цих питань є позитивною, гендерна проблематика має відношення до вашої ідеї/програми. Найкращих результатів можна досягти, якщо ви будете використовувати у своїй роботі інструменти ГОБ. На початкових етапах роботи з ГОБ вам допоможуть такі питання:

- Яка мета застосування ГОБ і які зміни вам потрібні?
- Яка інформація вам потрібна? Де її взяти?
- Які ми маємо точки входу (на національному, регіональному, місцевому або секторальному рівнях)?
- Хто є зацікавленими сторонами?

5.1

ЯК І ДЛЯ ЧОГО ПРОВОДИТИ ҐЕНДЕРНИЙ АНАЛІЗ ЦІЛЬОВИХ ГРУП І ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН

Як уже зазначалось, ґендерний аналіз надає інформацію про різне становище жінок і чоловіків у політиці, програмах і проєктах. Аналіз цільових груп і зацікавлених сторін – це основний інструмент планування й управління, який сприяє розробці програми/проєкту та їх якісній реалізації.

Завдання аналізу – виявлення осіб та/або їх груп, які мають інтерес та/або можуть впливати на програму/проєкт. Про яку б групу зацікавлених сторін не йшлося, завжди маємо враховувати, що це жінки і чоловіки, які по-різному впливають на програму чи проєкт. Тому проведення ґендерного аналізу зацікавлених сторін є необхідною умовою для успішності й ефективності реалізації будь-якої програми чи проєкту.

Ґендерний аналіз зацікавлених сторін вивчає зобов'язання та спроможність різних груп мешканців і мешканок, а також оцінює можливості просування ґендерної рівності та розширення можливостей жінок і чоловіків. Аналіз і подальше залучення зацікавлених сторін сприяє участі жінок і чоловіків у процесі розробки та реалізації політики, включаючи найбільш вразливі групи та ті, які традиційно виключаються з процесів прийняття рішень. Він дозволяє виявити:

- інтереси всіх зацікавлених сторін, зокрема, їх потреби в інформації;
- потенційні конфлікти інтересів і ризики, які можуть ставити під сумнів успіх програми чи окремих її частин;
- можливості зацікавлених сторін, у т.ч. ресурси, які можна використати при реалізації програми;
- осіб і групи, які залучатимуться до участі в робочій групі, на різних етапах розроблення й реалізації програми;
- шляхи вдосконалення процесу розроблення програми та зменшення чи, бажано, ліквідації впливу можливих негативних наслідків на різні групи населення.

Для впровадження ґендерних бюджетних ініціатив і кращого оцінювання ситуації в ОТГ важливо збирати думки представників усіх основних зацікавлених сторін, які безпосередньо чи опосередковано, позитивно чи негативно можуть впливати на реалізацію місцевих політик і програм. Серед зацікавлених сторін можна виокремити:

- цільову групу (бенефіціарів);
- виконавців;
- групу осіб, які приймають рішення;
- особи, які фінансують програму/проєкт.

Проведення ґендерного аналізу зацікавлених сторін допомагає визначити:

- інтереси всіх зацікавлених сторін – тих, хто впливає і на кого впливають конкретна програма/проєкт;
- відносини, які можуть позитивно сприяти реалізації результатів програми/проєкту;
- потенційні ризики.

Аналіз зацікавлених сторін може бути здійснений на будь-якій стадії управління програмою/проєктом. Він проводиться на різних етапах розробки та реалізації програми: від формування робочих груп до моніторингу й оцінки.

Для проведення ґендерного аналізу зацікавлених сторін і збору даних використовуються методи: інтерв'ю, опитування, фокус-групи, картографування та інші. У кожному разі важливо забезпечити участь різноманітних груп людей (за статтю, віком, соціальним статусом тощо). Який би метод не застосовувався, важливо дотримуватись таких кроків проведення аналізу:

- визначення групи зацікавлених жінок і чоловіків та їхніх інтересів (позитивних чи негативних) у проєкті;
- оцінка важливості та рівня впливу на кожну групу зацікавлених жінок і чоловіків;
- визначення шляхів найкращого залучення зацікавлених сторін (жінок і чоловіків).

Основою для проведення аналізу є з'ясування того, хто потребує чи хоче брати участь, коли й як це можна зробити. Різні групи зацікавлених сторін залучаються різними способами: від збору та надання інформації до консультацій, діалогу, спільної роботи й партнерства.

Врахуйте, що окремим групам зацікавлених сторін може не вистачити спроможності брати участь у заходах, і потрібно докласти певних зусиль для забезпечення їх участі. Наприклад, матері з малолітніми дітьми обмежені у вільному часі, а жінки та чоловіки з віддалених сіл залежать від розкладу транспорту.

З ДОСВІДУ РОБОТИ РОБОЧОЇ ГРУПИ З ҐОБ СОЛЕДАРСЬКОЇ ОТГ (ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ)

Робочою групою з ҐОБ було проведено ґендерний аналіз сфери позашкільної освіти. Для цього були зібрані дані про отримувачів послуг Центру дітей та юнацтва і початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу «Музична школа м. Соледар».

Аналіз засвідчив тенденцію зменшення дітей старшого віку серед вихованців закладів, особливо серед хлопчиків. Також виявленні ґендерні розриви щодо доступу до послуг дівчат і хлопчиків, які проживають за межами «центральної садиби». Зокрема, наведені нижче дані свідчать, що:

- Кількість дівчат, які відвідують гуртки віком 11-15 років, менша у 2 рази порівняно з дівчатами віком 6-10 років.
- Кількість хлопців, які відвідують гуртки віком 11-15 років, зменшується у 2,5 рази порівняно з віковою групою 6-10 років.
- Дівчата й хлопці старшого шкільного віку (16-18 років) майже не відвідують гуртки (5 дівчат і 2 хлопці).

З метою вивчення причини такої ситуації в громаді робочою групою проведено опитування дівчат і хлопців, що визначило їхній інтерес до гурткової роботи. В опитуванні взяли участь 20% дітей шкільного віку, з них 52% – дівчата. На підставі результатів опитування та проведеного ґендерного аналізу прийнято рішення – розробити місцеву цільову програму з розвитку позашкільної освіти в ОТГ.

5.2

ПРОВЕДЕННЯ ҐЕНДЕРНОГО АНАЛІЗУ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ: ІДЕНТИФІКАЦІЯ ҐЕНДЕРНИХ ПОТРЕБ, ҐЕНДЕРНИХ РОЗРИВІВ

Ґендерний аналіз бюджетних програм спрямований на вивчення становища жінок і чоловіків, виявлення їхніх потреб, інтересів, проблем і пріоритетів у різних соціальних умовах. Збір даних організовується за допомогою опитування (анкетування), фокус-груп, оціночних карток тощо. Дані, які збираються для цілей ґендерного аналізу мають бути репрезентативними, співставними, згрупованими за статтю та іншими ознаками. Можуть використовуватися дані, які містяться в офіційних статистичних, фінансових, адміністративних та інших звітах. При зборі інформації необхідно забезпечити паритетну участь в опитуваннях осіб обох статей.

У межах проведення ґендерного аналізу бюджетної програми досліджуються:

- назва, мета, завдання, напрями використання коштів, результативні показники бюджетної програми;
- публічні послуги, що надаються в межах бюджетної програми (у т.ч. надавачі й отримувачі цих послуг);
- підходи до визначення обсягу і розподілу коштів за напрямами їх використання під час планування та виконання бюджетної програми.

Назва бюджетної програми, її мета, завдання, напрями використання коштів, результативні показники досліджуються на предмет врахування в них ґендерних аспектів і висвітлення цілеспрямованості бюджетної програми забезпечити ґендерну рівність.

Досліджуючи публічні послуги, які надаються в межах бюджетної програми, необхідно проаналізувати:

- цільові групи отримувачів послуг за ознакою статі та, у разі доцільності, іншими ознаками: вік, місце проживання, стан здоров'я, етнічне походження, соціально-економічний статус тощо;
- цільові групи надавачів послуг за ознакою статі та, у разі доцільності, за іншими ознаками, зокрема за видами діяльності відповідно до службових обов'язків;
- потреби й інтереси цільових груп отримувачів послуг;
- обсяг та якість послуги з погляду забезпечення потреб і задоволення інтересів цільових груп при її наданні;
- рівень розвитку інфраструктури, створеної для надання послуги;
- перешкоди у доступі до послуги для жінок, чоловіків та/або їх груп;
- частку населення, яка відповідно до законодавства може одержувати послугу, проте не користується нею;
- рівень забезпечення потреб надавачів послуги (матеріально-технічне, кадрове, інформаційне, фінансове та інше забезпечення).

Дослідження надавачів публічних послуг може включати аналіз складу працівників установ/організацій, відповідальних за надання послуг, і працівників, які безпосередньо забезпечують надання послуги, у т.ч. аналіз кількості жінок і чоловіків на різних посадах.

За результатами ґендерного аналізу бюджетної програми робляться висновки про:

- наявність та якість даних, необхідних для проведення ґендерного аналізу бюджетної програми;
- наявність та якість інформації і показників бюджетної програми, що висвітлюють ґендерний аспект;
- відповідність бюджетної програми взятим Україною зобов'язанням щодо ґендерної рівності, вимогам нормативно-правових актів, які містять таку інформацію, у т.ч. завданням стратегічних і програмних документів держави з ґендерних аспектів;
- стан врахування в бюджетній програмі ґендерних аспектів;
- виявлені ґендерні розриви, дискримінацію, негативні тенденції при забезпеченні потреб і задоволенні інтересів жінок, чоловіків та/або їх груп;
- забезпечення справедливого і неупередженого розподілу бюджетних коштів при плануванні та виконанні бюджетної програми, наданні публічних послуг.

Проведення ґендерного аналізу програми чи проєкту на підставі отриманих відповідей дозволяє приймати такі рішення:

- Які проєкти доцільно реалізувати насамперед, а які можна відкласти на майбутнє?
- Чи є програма/проєкт реалістичною/им з погляду наявних фінансово-матеріальних і трудових ресурсів?

- Чи є програма/проект інклюзивною/им?
- Наскільки є справедливим розподіл товарів/послуг між жінками і чоловіками (з урахуванням їх віку, статі, соціально-економічного статусу, місця проживання та ін.)?
- Скільки триватимуть вигоди від програми після її завершення для кінцевих споживачів послуг, як їх можуть використати різні зацікавлені структури і включити в інші програми?
- Який вплив результати програми/проекту мають на жінок і чоловіків різних вікових і соціальних груп ОТГ в аналізованій галузі?

Результатом проведення ґендерного аналізу є виявлення ґендерних розривів, які існують в аналізованій галузі/сфері, та має безпосереднє відношення до конкретної бюджетної програми. Фактично, скорочення ґендерних розривів є головним завданням впровадження ґендерно орієнтованого підходу до бюджетного процесу.

На практиці ідентифікувати ґендерні розриви не надто просте завдання. Необхідно визначити не лише відмінність у певній сфері між жінками та чоловіками щодо рівня їх участі, доступу, прав, винагород і пільг, а й з'ясувати причини її виникнення. Для цього застосовують різні види ґендерного аналізу, про які йшлося у розділі 2.

За результатами аналізу мають бути сплановані заходи на подолання ґендерних розривів. У *додатку 6* наведено приклади визначення ґендерних проблем, формулювання результативних показників розривів за результатами ґендерного аналізу бюджетними програмами та рекомендації щодо їх зменшення

З ДОСВІДУ РОБОТИ РОБОЧОЇ ГРУПИ З ҐОБ ТОРЕЦЬКОЇ ГРОМАДИ (ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ)

Робоча група з ґендерно орієнтованого бюджетування Координаційної ради з питань запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, ґендерної рівності та протидії торгівлі людьми військово-цивільної адміністрації міста Торцеьк Донецької області здійснює ґендерний бюджетний аналіз програми «Забезпечення діяльності палаців і будинків культури, клубів, центрів дозвілля та інших клубних закладів».

Робоча група з ҐОБ дійшла висновку про відсутність ґендерних аспектів у назві, її меті, завданнях, напрямках використання бюджетних коштів, а також результативних показниках. Зокрема, метою бюджетної програми КПКВК 1014060 «Забезпечення діяльності палаців і будинків культури, клубів, центрів дозвілля та інших клубних закладів» у 2019 р. зазначена – надання послуг із організації культурного дозвілля населення. Завдання – забезпечення організації культурного дозвілля населення і зміцнення культурних традицій.

За результатами ґендерного бюджетного аналізу робоча група надала такі пропозиції щодо включення ґендерних аспектів до бюджетної програми:

- Мету бюджетної програми викласти у такій редакції: «Надання послуг з організації культурного дозвілля хлопцям і дівчатам, жінкам і чоловікам відповідно до їхнього віку та потреб».
- Завдання бюджетної програми викласти у такій редакції: «Забезпечення організації культурного дозвілля хлопців і дівчат, жінок і чоловіків, зміцнення культурних традицій».

Також робочою групою були надані пропозиції щодо ґендерночутливих напрямів і результативних показників бюджетної програми⁵⁸.

5.3

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ҐЕНДЕРНО ОРІЄНТОВАНИХ БЮДЖЕТНИХ ЗАПИТІВ І ПАСПОРТІВ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ

Врахування ґендерних аспектів у бюджетному запиті та паспорті бюджетної програми відбувається на основі результатів ґендерного аналізу бюджетної програми та аналізу нормативно-правових актів, які стосуються забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у конкретній галузі/сфері. Як уже зазначалось, ґендерні аспекти можуть бути відображені у назві, меті, завданнях, напрямках використання коштів і результативних показниках.

Ґендерно орієнтований підхід зосереджений на наданні публічних послуг мешканцями і мешканками ОТГ у коротко-, середньо- і довгостроковій перспективах, а не на утриманні конкретної бюджетної установи. При цьому заплановані завдання мають бути спрямовані на задоволення потреб та інтересів жінок (дівчат) і чоловіків (хлопчиків).

Нижче наведені деякі приклади формулювання ґендерночутливих мети та завдань бюджетних програм.

Галузь	Приклади формулювання ґендерночутливих мети і завдань бюджетних програм
Освіта	<ul style="list-style-type: none"> □ Надання загальної середньої освіти . . . із забезпеченням рівних можливостей одержання послуг дівчатами і хлопцями відповідно до їхнього віку та потреб; □ Створення умов для надання професійно-технічної освіти учням різних соціально-ґендерних груп відповідно до потреб ринку праці в кваліфікованих робітниках;

⁵⁸ У додатку 9 приведений ґендерночутливий паспорт бюджетної програми КПКВК 1014060 «Забезпечення діяльності палаців і будинків культури, клубів, центрів дозвілля та інших клубних закладів»

	<ul style="list-style-type: none"> □ Задоволення потреб дівчат і хлопців громади в отриманні якісних і доступних послуг, зменшення різниці у навчальних досягненнях випускників шкіл сільської територіальної громади, порівняно з міською.
Дошкільна освіта	<ul style="list-style-type: none"> □ Задоволення потреб дівчат і хлопців у сфері дошкільної освіти з урахуванням їхнього віку та місця проживання; □ Забезпечення рівних можливостей дівчатам і хлопцям у сфері отримання дошкільної освіти; □ Розвиток здібностей хлопців і дівчат у різних сферах творчості; □ Здобуття хлопцями і дівчатами первинних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації.
Позашкільна освіта	<ul style="list-style-type: none"> □ Задоволення потреб дівчат і хлопців у сфері позашкільної освіти з урахуванням їхнього віку та місця проживання; □ Забезпечення рівних можливостей дівчатам і хлопцям у сфері отримання позашкільної освіти; □ Розвиток здібностей хлопців і дівчат у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості; □ Здобуття хлопцями і дівчатами первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності.
Молодіжна політика	<ul style="list-style-type: none"> □ Створення системи всебічної підтримки громадянської активності молоді, спрямованої на забезпечення рівності серед молодих жінок і чоловіків, самовизначення й самореалізацію, формування необхідних для цього правових, гуманітарних та економічних передумов, надання соціальних гарантій; □ Створення належних умов для всебічного розвитку молоді з урахуванням її вікових, індивідуальних, соціальних, творчих, інтелектуальних потреб і запитів шляхом підтримки й розвитку пріоритетних напрямів та актуальних для молоді форм і форматів роботи, у т.ч. шляхом створення міжсекторальної взаємодії всіх учасників зазначеного процесу.
Молодь. Сім'я. Діти	<ul style="list-style-type: none"> □ Забезпечення стабільних та якісних умов для життя і соціального становлення різних вікових груп дівчат і хлопців, сімей, врахування їхніх потреб, активізація участі зазначених категорій у соціально-економічному, громадському житті громади.
Соціальний захист	<ul style="list-style-type: none"> □ Забезпечення надання одноразової фінансової допомоги жінкам і чоловікам незахищених та вразливих груп населення.

Культура	<ul style="list-style-type: none"> □ Надання якісних послуг з організації культурного дозвілля хлопцям і дівчатам, жінкам і чоловікам відповідно до їхнього віку та потреб, створення умов для функціонування базової мережі закладів культури ОТГ; □ Забезпечення доступності для громадян документів та інформації, створення умов для повного задоволення духовних потреб дівчат і хлопців, жінок і чоловіків, сприяння професійному й освітньому розвитку громадян, зокрема людей з інвалідністю, комплектування та зберігання бібліотечних фондів, їх облік і контроль.
Охорона здоров'я	<ul style="list-style-type: none"> □ Задоволення потреб жінок і чоловіків, дівчат і хлопців ОТГ у сфері здоров'я, створення рівних можливостей для користування медичними послугами в межах громади, зростання рівня мотивації до здорового способу життя та санітарно-гігієнічного культури, у т.ч. подолання ґендерних розривів у сфері охорони здоров'я громади; □ Забезпечення рівного доступу до медичних послуг (діагностування і виявлення захворювань на ранніх стадіях, надання первинної медичної допомоги, проведення роз'яснювальної роботи щодо засобів профілактики) для мешканців/-ок ОТГ з урахуванням їхнього віку та місця проживання; □ Поінформування школярів/-ок задля зростання рівня їхньої мотивації до гігієнічної освіченості, ощадливого ставлення до свого здоров'я, прищеплення навиків здорового способу життя, здорового харчування тощо.
Житлово-комунальне господарство	<ul style="list-style-type: none"> □ Реалізація комплексу заходів щодо забезпечення утримання в належному санітарно-технічному стані території населених пунктів ОТГ і покращення їх естетичного вигляду для створення оптимальних умов праці, побуту, відпочинку та безпеки мешканців і мешканок громади незалежно від місця проживання, віку, статі та стану здоров'я.

5.4

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОЗРОБКИ ҐЕНДЕРНОЧУТЛИВИХ РЕЗУЛЬТАТИВНИХ ПОКАЗНИКІВ

Окремим видом діяльності є розробка ґендерночутливих результативних показників. Відповідно до наказу Міністерства фінансів України «Про результативні показники бюджетної програми» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1353-10>), результативні показники бюджетної програми визначають результат виконання бюджетної програми та характеризують:

- хід реалізації бюджетної програми;
- ступінь досягнення цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник бюджетних коштів;

- досягнення мети бюджетної програми;
- виконання завдань бюджетної програми;
- висвітлюють обсяг і якість надання публічних послуг.

Відповідно до ч. 3 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування» від 06.12.2018 р. № 2646-VIII (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-19>), наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Змін до Загальних вимог до визначення результативних показників бюджетних програм» від 08.04.2019 р. № 145 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0444-19>) закріплено необхідність висвітлення ступеня забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків при формуванні результативних показників бюджетних програм.

Міністерством фінансів України та профільними міністерствами сформовано та затверджено накази, що визначають типові переліки бюджетних програм і показники результативності. Деякі з них уже містять рекомендований перелік ґендерночутливих показників. У більшості випадків розробка ґендерночутливих показників є результатом проведення ґендерного аналізу бюджетної програми.

Критерії результативних показників бюджетних програм:

- *реалістичність* (результативні показники визначаються з урахуванням показників поточного стану і прогнозів та існуючих потреб економіки і суспільства (представників обох статей), з одного боку, та можливостей ресурсної частини бюджету, з іншого);
- *актуальність* (результативні показники узгоджуються з програмними та стратегічними документами, цілями державної політики у відповідній сфері діяльності з урахуванням ґендерних аспектів, показниками їх досягнення в середньостроковому періоді);
- *суспільна значимість* (результативні показники висвітлюють соціальний, економічний та екологічний ефекти, які отримують економіка та суспільство завдяки діяльності головного розпорядника бюджетних коштів, дають можливість оцінити вплив на сталий розвиток, ефективність надання публічних послуг, ступінь забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків).

По кожній бюджетній програмі головний розпорядник бюджетних коштів розробляє перелік результативних показників, які визначають результат її виконання, характеризують хід реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та завдань. Результативні показники дають можливість оцінити вплив на економічний та соціальний розвиток, ефективність надання публічних послуг, ступінь забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків.

Нижче наведені деякі приклади гендерночутливих результативних показників за окремими сферами:

«СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ»

Показники затрат:	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Витрати на проведення заходів (семінарів, бесід, заходів з профорієнтації) на 1 хлопця і на 1 дівчину, грн; ❑ Середня вартість різних видів послуг реабілітації для жінок і чоловіків.
Показники продукту:	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Середньорічна кількість одержувачів соціальних послуг (окремо хлопців і дівчат); ❑ Середньорічна кількість отримувачів послуг, осіб, з них чоловіків і жінок; ❑ Середньорічна кількість осіб, які перебували протягом року у соціальних гуртожитках для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дані про чисельність за ознакою статі хлопців і дівчат, осіб; ❑ Кількість семінарів, бесід, заходів із профорієнтації для мешканців закладу протягом року на хлопця та на дівчину, од.
Показники ефективності:	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Середньорічні витрати на утримання 1 особи, з них чоловіків і жінок, грн; ❑ Середньорічні витрати на утримання 1 одержувача соціальної послуги, з них хлопців і дівчат; ❑ Середньорічні витрати на надання 1 соціальної послуги (окремо хлопців і дівчат), грн; ❑ Середні видатки на 1 дівчинку або хлопчика в будинках-інтернатах, відділеннях денного догляду та в інших формах підтримки.
Показники якості:	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Частка мешканців гуртожитку, адаптованих до самостійного життя шляхом отримання житла, працевлаштованих із наданням місця проживання, навчання із отриманням місця у гуртожитку тощо за ознакою статі, %; ❑ Частка отримувачів послуг відносно кількості осіб, які потребують цих послуг серед мешканців територіальної громади/області, з них чоловіків і жінок, %; ❑ Частка користувачів, які задіяні в активному дозвіллі та працетерапії відносно загальної кількості (майстерня, швейний цех, сільськогосподарська ділянка), %; ❑ Кількість/частка дівчат і хлопців, які можуть вийти на ринок праці; ❑ Кількість/частка жінок і чоловіків з інвалідністю, які взяли участь у програмах професійної реабілітації і в подальшому були працевлаштовані; ❑ Кількість/частка жінок і чоловіків з інвалідністю, які одержують допомогу з оплати за навчання; ❑ Кількість/частка жінок і чоловіків, працевлаштованих у державному секторі (залежно від посади та посадових обов'язків), їхня середня заробітна плата і тип посади; ❑ Кількість жінок і чоловіків, які потребують професійної реабілітації, за віком і місцем проживання.

«ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ»

Показники затрат:	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Співвідношення дівчат і хлопців у спортивних школах за різними видами спорту; ❑ Видатки на одного учня за видами спорту в розрізі дівчат і хлопців.
Показники продукту:	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Кількість учасників спортивних заходів, у т.ч. дівчат і хлопців/жінок і чоловіків (у розрізі за віком); ❑ Середньорічна кількість учнів ДЮСШ, осіб (з розподілом на дівчат і хлопців, у т.ч. осіб з інвалідністю – дівчат і хлопців).
Показники ефективності:	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Середні витрати на утримання 1 особи, з них чоловіків і жінок, грн; ❑ Середні витрати на функціонування однієї спортивної секції, яка проводить заняття на комунальних спортивних спорудах, грн.
Показники якості:	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Кількість/частка дівчат і хлопців, що виграють призи (призові місця) в різних спортивних змаганнях; ❑ Успішність хлопців і дівчат у різних видах спорту (частка хлопців і дівчат, що виграють в змаганнях, порівняно із загальною кількістю хлопців і дівчат у різних видах спорту).

«КУЛЬТУРА»

Показники затрат:	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Середнє число окладів (ставок) з розбивкою за статтю по посадах.
Показники продукту:	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Середня кількість учнів, які отримують освіту у школах естетичного виховання, осіб, у т.ч. дівчат і хлопців; ❑ Середньорічна кількість відвідувачів, осіб (з розподілом на дівчат і хлопців, у т.ч. осіб з інвалідністю – дівчат і хлопців).
Показники ефективності:	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Витрати на навчання одного учня/одну ученицю, який/яка отримує освіту в школах естетичного виховання, грн.
Показники якості:	<ul style="list-style-type: none"> ❑ Динаміка збільшення кількості учасників заходів у плановому періоді відповідно до фактичного показника попереднього періоду, %, у т.ч. жінок і чоловіків/дівчат і хлопців; ❑ Динаміка збільшення кількості учнів, які отримують освіту в школах естетичного виховання у плановому періоді відповідно до фактичного показника попереднього періоду, %, у т.ч. дівчат і хлопців.

«НАДАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ»

Показники затрат:	<ul style="list-style-type: none"> □ Середньорічне число штатних одиниць педагогічного персоналу, з них жінок і чоловіків; □ Середньорічне число штатних одиниць адмінперсоналу, з них жінок і чоловіків; □ Середньорічне число штатних одиниць спеціалістів, з них жінок і чоловіків; □ Середньорічне число штатних одиниць робітників, з них жінок і чоловіків; □ Витрати на перебування 1 дитини в дошкільному закладі, з них на 1 дівчину/хлопця.
Показники продукту:	<ul style="list-style-type: none"> □ Кількість дітей з особливими освітніми потребами; □ Загальна кількість дитячого населення 0-6 років, всього, у т.ч. кількість дівчат, кількість хлопців; □ Кількість дітей від 3 до 6 (7) років, які відвідують дошкільні заклади, всього, у т.ч. кількість дівчат, кількість хлопців; □ Кількість дітей, батьки яких є учасниками АТО/ООС та учасниками бойових дій на території інших держав; □ Кількість дітей, батьки яких є ВПО.
Показники якості:	<ul style="list-style-type: none"> □ Відсоток охоплення дітей дошкільною освітою від 3 до 6 років, у т.ч. дівчат і хлопців; □ Динаміка охоплення дітей з особливими потребами в дошкільних навчальних закладах по відношенню до попереднього року, %, у т.ч. дівчат і хлопців; □ Відсоток приміщень закладів, які є фізично доступними для всіх категорій населення.

Враховуючи, що головні розпорядники визначають результативні показники в бюджетному запиті при підготовці пропозицій до проєкту місцевого бюджету, паспорта бюджетної програми, звітів про виконання паспорта бюджетної програми, необхідно, щоб гендерночутливі результативні показники відповідали таким вимогам:

- визначатися на підставі цілей державної політики у відповідній сфері діяльності, формування та/або реалізацію якої забезпечує головний розпорядник, і показників їх досягнення на середньостроковий період з урахуванням фактично досягнутих показників у попередніх бюджетних періодах, виходячи з тенденцій розвитку відповідної галузі економіки (сфери діяльності, регіону) та прогнозу її розвитку на перспективу;
- формулюватися чітко й однозначно, бути зрозумілими та доступними для сприйняття широкими верствами населення;

- висвітлювати кількісні та якісні характеристики результатів, яких планується досягти за відповідний бюджетний період;
- характеризувати виконання кожного завдання бюджетної програми та реалізацію кожного напрямку використання бюджетних коштів;
- об'єктивно та реалістично відображати особливості та специфіку діяльності головного розпорядника, висвітлювати результати його діяльності в галузях (сферах діяльності);
- бути вимірюваними, порівнюваними за окремі бюджетні періоди, з аналогічними показниками інших бюджетних установ, мати кількісне вираження в одиницях виміру, які відповідають змісту показника;
- підтверджуватися офіційною державною статистичною, фінансовою та іншою звітністю, даними бухгалтерського, статистичного та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, що є джерелами інформації для визначення результативних показників, або розраховуватися за допомогою математичних дій з показниками таких звітності й обліку.

Важливо, щоб кількість показників, які використовуються у бюджетному запиті/паспорті не була занадто великою. Вони мають характеризувати ґендерні аспекти у програмах (у т.ч. ґендерні розриви) та дозволяти вимірювати прогрес у досягненні ґендерної рівності.

З ДОСВІДУ РОБОТИ РОБОЧОЇ ГРУПИ З ҐОБ БІЛЕНЬКІВСЬКОЇ ГРОМАДИ (ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ)

Робочою групою проведено ґендерний аналіз «Комплексної програми з оздоровлення та відпочинку дітей, підтримки сім'ї, молоді, ґендерного паритету і протидії торгівлі людьми на території Біленьківської сільської ради Запорізького району Запорізької області на 2019 рік», за результатами якого розроблені наступні рекомендації:

Включити визначені в Ґендерному профілі громади потреби, зокрема:

- сприяти забезпеченню ґендерної рівності на рівні територіальної громади через створення координаційної групи, тематичних робочих груп, посади ґендерного/ґендерної радника/радниці;
- сприяти залученню жінок до прийняття рішень, що впливають на розвиток громади, надавати всебічну підтримку розвитку жіночого лідерства;
- запровадити послуги для постраждалих від домашнього насильства на території ОТГ та інформувати про них, осіб, що їх потребують;

- включити ґендерний аспект у результативні показники бюджетної програми на 2020 р., а саме:
  - показники продукту: кількість учасників регіональних заходів державної політики із забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, осіб, з них чоловіків і жінок;
  - показники ефективності: середні витрати на забезпечення участі одного учасника/-ці в заходах місцевої політики з забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, грн.

На додаток до запропонованих рекомендацій пропонуємо вам ознайомитись із зразком заповнення форми оформлення результатів ґендерного аналізу бюджетної програми, «Надання позашкільної освіти позашкільними закладами освіти, заходи із позашкільної роботи з дітьми», який розроблений Софіївською ОТГ (*додаток 7*), прикладом ґендерного аналізу програми оздоровлення і відпочинку дітей Чмирівської об'єднаної територіальної громади Старобільського району Луганської області за 2018 рік (*додаток 8*) а також із прикладом ґендерночутливого паспорта бюджетної програми (БП «Забезпечення діяльності палаців і будинків культури, клубів, центрів дозвілля та інших клубних закладів», який наданий робочою групою з ГОБ ВЦА м. Торецьк (*додаток 9*).

ДОДАТКИ ДО МОДЕЛІ (доступні за посиланням)

- Додаток 1. Міжнародні та вітчизняні законодавчі та нормативно-правові акти в сфері забезпечення ґендерної рівності
- Додаток 2. Перелік контрольних питань для проведення ґендерного аналізу програм і стратегій розвитку місцевих громад щодо врахування потреб та інтересів різних груп жінок і чоловіків
- Додаток 3. Рекомендована форма оформлення результатів огляду нормативно-правових актів та інших документів, які містять інформацію про ґендерну рівність
- Додаток 4. Рекомендована форма оформлення результатів ґендерного аналізу бюджетної програми
- Додаток 5. Перелік запитань для самоперевірки щодо інтеграції ґендерних аспектів на різних етапах роботи з ҐОБ
- Додаток 6. Приклади визначення ґендерних проблем і формулювання результативних показників розривів за результатами ґендерного аналізу бюджетними програмами та рекомендації щодо їх зменшення
- Додаток 7. Зразок заповнення форми оформлення результатів ґендерного аналізу бюджетної програми *(на прикладі бюджетної програми місцевого бюджету на 2019 рік «Надання позашкільної освіти позашкільними закладами освіти, заходи із позашкільної роботи з дітьми», Софіївська ОТГ)*
- Додаток 8. Приклад ґендерного аналізу програми оздоровлення і відпочинку дітей *(Чмирівської ОТГ Старобільського району Луганської області)*
- Додаток 9. Приклад ґендерночутливого паспорта бюджетної програми *(БП «Забезпечення діяльності палаців і будинків культури, клубів, центрів дозвілля та інших клубних закладів», ВЦА м. Торецьк)*

